

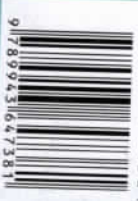
RAXSHONA AHMEDOVA

ORZU VA DENGIZ

Raxshona Ahmedova
1987-yil 11-aprelda Farg'ona viloyati
O'zbekiston tumani
Qayqubod qishlog'ida tug'ilgan.
2008-2009-yillarda Janubiy
Koreyaning Pusan chet tillar
universitetida tahsil olgan.
2010-yilda O'zbekiston davlat jahon
tilari universiteti Xalqaro jurnalistika
fakultetini tamomlagan. Koreys
sayohatchisi Han Biyaning "Dunyoni
uch yarim marta yayov kechganda"
kitobidan boblar, koreys yozuvchisi
Shin Kyongsukning «Onamni asra»
romani va boshqa ko'plab asarlarni
o'zbek tiliga tarjima qilgan. Hikoya va
tarjimalari respublikaning yetakchi
nashrlarida chop etib kelinmoqda.

"ADABIYOT"
NASHRIYOTI

ISBN 978-9943-6473-8-1

9 789943 647381

RAXSHONA AHMEDOVA

ORZU VA DENGIZ

HIKOVATLAR

Книга должна быть
возвращена не позже
указанного здесь срока

Количество предельных

выдач _____

--	--

ЎЗБЕКИСТОН YOZUVCHILAR UYUSHMASI
"HOD" JAMOAAT FONDI

ILAKSHONA AHMEDOVA

ЎРЗУ ВА DENGIZ

Шилулар

TOSHKENT
"ADABIYOT"
2020

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI CHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI

Nashr uchun mas'ul:
Jo'rabek JAHON

Mas'ul muharrir:
Isajon Sulton

Raxshonaning ushbu to'plamidagi hikoyalarni o'qir ekansiz, unda avvalo ayol qalbi rang-barang hissiyotlari bilan bo'y ko'rsatib turadi. Qolaversa, bola dildagi shafqat fof kechimalar yoki keksalarga xos ehtiyotkorlik dey sizni, xullas, hamma yoshdagi kishilarning fikr-o'yilari g'oyatda hayotiy va ishonarli yoritilganki, aslo sun'iylik, zo'rma-zo'raklik uchramaydi. Bunday fazilat bilan nasrda samarali ijod qilayotgan yosh qalamkash qizimizning ilk kitobi barcha kitobxonlar tomonidan samimiy qabul qilinishiga ishonamiz.

Ushbu kitob 2018-yil O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi o'tkazgan Respublika yosh ijodkorlarining Zomin seminarida nashrga tavsiya qilinib, "Ijod" jamoat fondi tomonidan moliyalashtirilgan.

ISBN 978-9943-6473-8-1

© R. Ahmedova, 2020
© "Adabiyot", 2020

SALOHIVAT DARAKLARI

Raxshona Ahmedova adabiyotimizning eng keng to'loqiga mansub umidi yosh ijodkorlarimizdan. Uning ushbu birinchi to'plami bahonasi ijodga bir qur ko'z tashlash imkonini beradi.

Kundalik hayotda, kishi tevaragida yuzlab-mlab voqealar ro'y berib turadi. Ular orasidan badiiy asarga xomashyo bo'la oladiganlarini tanlab, uni o'z tasavvuri, fikr va xulosalari bilan to'yintirib taqdim qilish ancha murakkab ish.

Buni shunday ta'riflasa ham bo'ladi: fizika fanida sinxrofazotron degan uskuna bor. U atom samantida ishlattiladi. Tabiiy ravishda qazib olinib tozalangan uran moddasi shu holida quvvat berishga yaramaydi, energiya olish uchun uni to'yintirish kerak. Sinxrofazotron shu ishini bajaradi.

Yozuvchi ishini ham shunga o'xshatsa bo'ladi. Ya'ni, hayot xomashyosi yozuvchining iste'dodi, bilim va xulosalari bilan to'yinsagina go'zal, be-takror, to'la quvvatli asarga aylanadi.

Ijodkor yoshlarimizning, xususan, Raxshona-ning ham asarlariga shunday nuqtadan yondashish kerak. Adabiyot olamiga qadam qo'yayotgan yosh yozuvchi voqea-hodisalarni qay tarz to'yintirib, qay ranglar, manzaralar bilan boyitadi, qanday xulosalarga ro'baro' qiladi?

Misol uchun, "Samad muallim" hikoyasini olaylik. Muallim – ziyo targʻatuvchi moʻtabar kishi. Johillik va zulmga qarshi isyon istagi shunday muborak zotni deyarli qotilga aylantiradi. "Zulm zulmini tugʻadi" degan fikr asar gʻoyasiga aylanadi.

Raxshonaning yana bir hikoyasi Ayi – xola haqida. Musofir talaba hamda farrosh ayol haqidagi bu bitikni oʻqib boraversangiz, birlaniga hikoya sirayam u haqida emasligini, balki ayolga munosabatimizdagi darz-u nuqsonlardan hikoya qilayotganini anglab qolamiz.

Yozuvchi qizimiz Orol dengizi fojiasiga munosabat bildirishga ham ulguriydi. Umuman, dengiz taqdiri turli-tuman asarlarda qalamga olingan. Raxshona ham iymana-iymana, ushbu asar fojiasini taqdirarga bogʻlaydi. Keluvchi-ketuvchilar dengiz oʻrnida paydo boʻlgan sahroda esdalik uchun suratga tushish bilan ovora. Haqiqiy Orolni oʻz koʻzi bilan koʻrgan chol-kampirning oʻgʻli Amangelidi ham oʻsha mehmonlar bilan birga. Shundan soʻng yozuvchi ularning soʻnggi kunlarini tasvirlar ekan, mantiqiy yechimga roʻbaroʻ qiladi: dengiz ketgach, uni ardoqlaydigan kishilar ham dunyodan ketishdi...

"Seni yaxshi koʻraman, Mino" yoki "Meni kechir, Kumiko" hikoyalarning afzal jihati umuminsoniylik gʻoyalari tarannumidir. Bu aloqiyb xislat yosh yozuvchining asarlarida oʻzga ellar kishilari orasidan oʻzbekona fazilatlarini

talash tarzida namoyon boʻladi. Shuningdek, sevgilin mening, sevgilin mening" qissasida ayol qalbi, uning intilishlari va afsus-pushaymonlari ishonarli tarzda hikoya qilinadi.

Misol tortinchoqlik bilan yozilgan ushbu hikoyalari Raxshona Ahmedovaning vaqt-soati boʻlib chuqur ruhiy tahlilga asoslangan, hayot haqiqati aks etgan keng koʻlamli, tuygʻularga boy pishiq-puxta asarlar yaratq olish salohiyatidan darak berib turibdi. Ushbu qiyin va sharaftli yoʻlda yozuvchiga omad yor boʻlsin, isteʼdodi va zaʼkovatining hosilasi boʻlmish asarlari el-yurthga xizmat qilsin.

Isajon SULTON,
Oʻzbekiston Yozuvchilar uyushmasi aʼzosi,
yozuvchi.

"MENI KECHIR, KUMIKO!"

1

Kumiko bilan Yaponiyada tanishganimiz. Ular Tohoku universitetining tarix fakultetida birga tahsil olardik. Darsdan so'ng uning uyiga borib turardim, u menga yapon tilini o'rgatardi. Evin ziga u bilan ingliz tilida gaplashishim kerak edi.

Sochlari o'g'il bolalarnikidek kalta, ko'zlari qisq, go'zallik borasida o'rtamiyona qiz edi, desam mendan ranjimas. Tishlarining biroz oldinga chiqib turishidan xijolat tortar, kulganida og'zini to'sishga urinarkan, har doim ham buning uddasidan chiga olmasdi. U har bir yapon ayoli kabi mayda qadam tashlar va aynan shu jihat uni o'g'il bolalardan ajratib turardi.

Ba'zan turib-turib so'zardi:

– Sizlarda hamma qizlar chiroylimi?

Men g'alati bo'lib ketardim.

– Sen ham chiroylisan, Kumiko, – derdim jilmayib. – Har qizning o'z go'zalligi bor.

U juda mehribon va xushchaqchaq qiz edi. Kamgap, odamovi fe'lli yaponlarga qaraganda, kirishimli, so'zamol biz, o'zbeklarga ko'proq o'xshab ketardi. Biroq u o'zi haqida gapirishini uncha xushlamas, u bilan suhbatimiz mavzusi faqat men haqimda bo'lardi.

– Onang bilan gaplashib turasanmi?

– Kunda-kunora.

Kunora? – U ko'zlarini boricha ochib, hayron bo'lardi.

– Nima haqida gaplashasan?

– O'zimiz haqimizda. Yaxshi yuribmami? Nimalar bilan bandman, nimalar qilyapman, shularni so'zaydilar. Men ham ularning sog'lig'i haqida qiziqaman. Uydagilar yaxshimi, nima yangiliklar bilgim keladi.

Zarftib ketmaysanmi?

– Nimadan? So'zlashishdanimi? Yo'q, iloji bo'lsa, har kuni gaplashardim.

U hayron bo'lgan, sas-sadosiz, picha o'ylab qolardi. U oilada yolg'iz farzand, shunga qaramay, ota-onasidan alohida yashardi. Bu esa menga g'alati ko'rinar, u xuddiki mehribonlik uyida katta bo'lgandek tuyulaverardi. Ota-onasi haqida ko'p ham gapirmas, uning Kiyoshi nomi yoqimtoy, lekin akilayveradigan kuchugi bor edi, solos, Kumiko uni haddan ziyod yaxshi ko'ardi.

Hattada bir marta kuchugini "Go'zallik sa-honi"ga olib borar, oyda ikki marta veterinar bo'rtmadan o'tkazib turardi. Uni yuvib-tarashar, yunglarini katalashardi. Pahnogvoyning yung-larini katalab, boshiga lenta qo'ndirib qo'yish-ganida, biram yoqimtoy bo'lib ketardiki, biroq bu mening g'ashlimni keltirardi. O'zimga qo'yib turishsa, uni zunda ko'chaga quvib yuborgan bo'lardim. Kishiga alam qiladi, axir, uysizlar, nega to'ymay kun kechirayotganlar qancha?

Balkim, unga hasadim kelar, yana bilmadim. Biroq uni har ko'rganimda g'azabim qaynardi, buni Kumikoga sezdirmaslikka harakat qilardim.

Kumiko uni har kuni aylanitirishga olib chiqarkan, ortidan hojatigacha tozalab yurardi. Buni ko'rib jiyirib qo'yardim. Kuchuk ham meni yoqtirmas, ko'rishi bilan akillashni boshlardi.

– Bas qil, Kiyoshi, – derdi Kumiko buyruq ohangida unga ko'rsatkich barmog'ini ko'rsatib.

Kuchuk shu zahotiyog jimib qolardi. Uning hurmatini qilsa kerak-da. U Kumikoga boshqacha bogardi, qarashlarida o'zgacha mehri ilg'ardim. Har qancha g'ashim kelmasin, tan olib aytaman, inson va hayvon o'rtasidagi bu qadar yaqin munosabatni ilk bor ko'rishim edi.

Jahlim chiqishining yana bir jiddiy sababi, Kumiko o'ziga umuman e'tibor qaratmas, oyna oldida o'tirganini hech ko'rmasdim. Qosh-ko'zlarini bo'yash tugul, hatto lablariga bo'yog surmasdi.

Bir gal g'ashim kelib dedim:

– Shu bir jonivor nega buncha mehr qo'y-masang, undan ko'ra turmushga chiq, bolali bo'l, ana ularga mehr bersang bo'ladi.

– Turmush qurish menga emas, – dedi u kulib.

– Nega? Nimaga bunday o'ylaysan?

– Oila jiddiy masala, o'ylab ko'rishim kerak, – dedi u doimgidek kuchugi boshini silab qo'yarkan.

– Isee, nimasini o'ylaysan, – dedim hovliqib, – turmushga chiqish sen o'ylaganchalik qo'rqinchli harisa emas, qolaversa, ana-mana deguningcha yoshing qirg'ga boradi. Keyin nima qilasan?

– Yosh muhim emas, eng muhimi, sen o'zingga har tomonlama mos insonni uchratish, – dedi u muloyimlik bilan.

– Bu dunyoda mukammal inson bo'lmaydi, azizim, – dedim bo'sh kelmay.

Biroq bu borada qarashlarimiz turlicha edi. Hech qachon fikrlarimiz bir nuqtada to'qnash-masligi aniq. U o'ziga mos insonni bir kun uchratishiga ishonsa, men ertaroq turmushga chiqish kerakligi, ayol kishining yoshi o'tib qolgan, ertaga o'ziga munosib insonni topolmasligi haqida va'z o'qirdim.

Zam o'tmay dedim:

– Unda yetimxonadan biror bola asrab ol. Ona parvarishi, mehriга zorlar qancha, – bu gapni kuchukdan qutulish uchun aytdimmi, bilmadim.

– Nimalar deyapsan, Shonal! (U meni shunday chaqirardi.) Bola ortiqcha yuki! Men kuchukdan ko'hlagan payt voz kechishim mumkin, lekin boladan... kechib bo'lmaydi.

Kumikoni tushunish qiyin edi. Uning gaplari meni o'ylantirib qo'yardi. Xohlagan payt voz kechishi mumkin bo'lgan bir kuchukka nega unda buncha e'tibor bermasa, hayron bo'lardim.

2

Diplom ishim himoyasi yaqinlasharkan, Kumiko doimgidek menga qo'ldan kelgancha yordam bermoqda edi. O'sha Kumiko uchun mash'um kunda ham biz birga edik. Bitiruv ishi ma'ruzasidagi ba'zi jumalarni to'g'riylab berishga va'da bergan, shuning uchun uning uyida edim. Ishlab o'tirib iktimiz ham kech bo'lganini sezmay qolibmiz.

– Bugun menikida qola qol, birozdan keyin qahva danlayman, yana qayta ko'rib chiqamiz, – dedi Kumiko mehribonlik bilan.

– Xo'p, – dedim bu taklif moydek yoqib, chun-ki diplom himoyamga ikki haftagina qolgan, bugun ishimizni oxiriga yetkazishdan umidvor edim.

Kumiko doimgidek kuchugini sayrga olib chiqish uchun tayyorlay boshladi.

– Kel, bugun chiqmay qo'ya qolamiz, oyog'im tortmayapti, – dedim ko'nglim bir noxushlikni sezganday.

– Yo'q, Kiyoshi zerikib ketdi, axir, chiqmasak bo'lmaydi, – Kumiko doimgidek oyoq tirab olgach, noliq unga ergashdim.

Biz yo'l bo'yi gaplashib bordik. Kiyoshi tinmay oldinga intilaverar, yulqinar, Kumiko esa uni mahkam tutishga urinardi. Kuchuk argonni hadeb tortqilayvergach, g'ashim ketdi.

– Kel, men ola qolay, qo'ling og'rib ketdi, – dedim mehribonligim tutib.

Ashida o'shanda qanday maqsadni ko'zlab bunday deganimni esolmayman. Harqalay, yomon niyatim yo'q edi, biroq... Kumiko avval ikkilandi. Uzatilgan qo'lim havoda muallaq turtarhan, xijolat chekdi, chog'i, iktilanibgina argonni tutqazdi. Argon boshida ushlagich, unda qizil tugmachacha bor edi, uni bosib turilsa, argon uzayib ketmasdi. Tugmachani bosh barmog'im bilan qattiq bosib olgandim. Sayr ko'ngildagidek o'tayotgandi. Yo'ldan o'tish uchun oxirgi chorrahada to'xtadik, suhbatimiz qizg'in pallaga kirdi:

– Yurtingga qaytganiydan so'ng tezgina turmush qurib ketsang kerak? – dedi u kulib. Chunki bunda qizlar erta turmush qurishi haqida u bilardi.

– Oyim sovcilar kelib yotibdi, deydi, yana kim bilisin, – dedim hali taqdirim borasida bir narsa deysish qiyin degan ma'noda.

Shu tobda Kiyoshining hadeb oldinga intilaverishi rosti jahlimni chiqardi. Qani, qayer-gacha borarkansan, dedim ichimda. So'ng tugmachaning ustidan barmog'imni oldim. Kiyoshi oldinga chopdi, mashina balonining "g'itiiyq" etgan tovushidan seskanib tushdik. Hammasi bir daqiqqa ichida ro'y berdi. Nima bo'lganini anglolmay qoldik.

Men bunday bo'lishini kutmagandim. Kiyoshi mashina ostida yotardi, ingragan tovush chiqarardi, xolos. Qo'rqib unga yaqinlashdik, u o'lar holatda edi. Kiyoshi chorrahada to'xtashni, dunni ilkillatib kutib o'tirishni, mashinalar

yurishdan to'xtagach, so'ngra yurish kerakligini bilardi. Egasining yonidan hadeb ketavermasdi yoki Kumiko arqonning haddan tashqari uzayib ketishiga yo'l qo'ymasdi... Kiyoshi bugun nima uchun oldinga irg'ishlayvergani sababini bilolmadim. G'alati xayollar qurshovida edim, kuchukka rahmim kelayotgandi va endi undan qutulganidan sira xursand emasdim.

Kumiko tamomila esankirab qoldi. Mashina egasining ikki bukilib qayta-qayta uzr so'rashiga ham parvo qilmadi. Bosh silkib qo'ydi, xolos.

– Balki chiqmaganimiz na'qulmide? – dedi Kumiko kuchugini uyga qo'llarida ko'tarib qaytarkan qayg'uli boqib. – Aytganingni qilsam yaxshi bo'larmide.

Nima deyishni, nima deb taskin berishni bilmasdim. Qattiq xijolatda edim. Agar men arqonni bo'shatib yubormaganimda, bu hodisa ro'y bermasmi? Men aybdor edimmi yoki... buni sira tan olgim kelmas, o'zi hadeb tortqilayvergach, nima qilishim kerak edi, derdim vijdonim oldida o'zimi oqlarkanman.

Uyi orqasidagi tog' etagiga ko'mib qaytgach, Kumiko kuchugi uchun uzok ibodat qildi. O'zini noqulay seza boshladim, ketish uchun otlamayotgandim, dedi:

– Haqiqiy do'st kishini qayg'usida yolg'iz qoldirmaydi.

Ichimdan zil ketdim. Men o'sha kun Kumiko bilan qoldim. U tinmay sake (mast qiluvchi

ichimlik) icharkan, Kiyoshini sotib olgan kun va u butun bog'liq boshqa xotiralarni birma-bir eslab ko'zyosh qildi. Men esa yonida o'tirardim, endos, butun tun uxlamadik, tong otar mahal meni kuzatgani chiqqanida, yig'layverib qizarib ketgan ko'zlaridagi og'ir bir qayg'uni ko'rdim.

3

Kumiko himoyam kuni kelmadi. O'zi taklif qilmaganidan keyin, uyiga ham borolmasdim. Diphon to'plashiladigan kun yana ko'zim olazarak tushib, odamlar orasidan Kumikoni qidirardim. Shundan so'ng yurak yutib uyiga yo'l oldim. Eshik qo'ng'irog'ini uzok bosib turdim. So'ng u huc'ratlash berdi, mast edi. O'sha voqeadan so'ng o'zgarib ketgan, bir gapirib o'n kuladigan, xush-chaqchaq Kumikodan asar ham qolmagandi. Iloqlari hurpaygan, qaboqlari shishib, ko'zlari yamayam kichrayib ketgandek tuyuldi. Yuzida avvalgidек tabassum ko'rinmas, men dugonamni tanlay olmay qolgandim.

– Ichkariga kirishga taklif qilardim-u, afandim, – dedi u boshini xam qilib.

Qiya ochiq eshikdan xonaning bir burchi ko'rilib turardi. Oyoq osti shisha, konserva idishlar, yana allambalo, gazeta va e'lonlar yozilgan qog'ozlarni-yey, bari polda yoyilib yotardi.

– Hurovga kelgandim, keyingi haftada ketayman, – dedim yutunib. – Senga rahmat aytmoqchidim.

– Men rahmat eshitadigan nima qildimki... Aslida senga rahmat, ko'p shodon kunlarim sen bilan birga o'tdi.

– Nimalar deyapsan... – Kumikoga qaragan sarim yuragim ezilib ketmoqda edi. – Seni bu qadar yomon ahvolda ko'raman deb sira o'ylamagandim... O'zingni qo'lga ol, axir, u bir kuchuk-kul Odamlar onasidan, otasidan judo bo'lib ham taqdirga ko'nikadi, sen kabi g'amga botmaydi.

Bu gaplarni aytish og'ir edi. U gaplarini indamaygina eshitdi. Vaqt o'tsa hammasi joyiga tushib ketishiga ich-ichimdan ishonsam-da, Kumikoning bugungi holati bunga umid qilib bo'lmasiligidan darak berib turardi. U hech narsa demadi. G'irt mast edi, gaplarini tushundimi-yo'qmi, bilmayman. Sovuqgina xayrlashdi. Uni keyingi semestrga qoldirishdi, deb eshitdim. Aeroportga kirib ketayotgan payt ortimga qarab-qarab qo'yardim. Undan darak bo'lmadi. Vatninga qaytgach, tez orada internet orqali xat yozdim.

"Ohayo.

Kumiko, seni qattiq sog'inyapman. Sening ko'maging bilan ko'p narsaga erishdim. Barchasi uchun rahmat!

...O'zingni qo'lga olishing kerak, hayot davom etadi. Hamma narsaning davosi – vaqt...

Men seni yaxshi ko'raman.

dugonang Shona".

Oradan ancha kunlar o'tib ketdi. Javob bo'la-vermagach o'sha xatni yana qayta yubordim.

bu yig undan bir maktub keldi. Unda shunday yozilgandi:

"Ohayo,

Shona, azizim, men ham seni qattiq sog'inyapman. Shu yerdaligida sen haqingda o'ylasam bo'ldi, yolg'izligim bilinmasdi. Sen ketgach, behad huvillab qoldim...

...Kiyoshini tushlarimda ko'ryapman. U tushimga boshida gullardan chambarak taqib olgan holda kiradi. Itar uchun ham jannat bo'lsa olgan, u o'sha yerlarda yurgani aniq...

Yonimga yaqinlaring bo'lmagach, hayotga qiziqish qolmas ekan. Men olg'a yurishga undirilgan yo'lchi yulduzimni yo'qotib qo'ygan-dekman..."

O'zingni ehtiyot qil...

dugonang Kumiko".

Shundan so'ng undan boshqa maktub olinmadi. Ko'p xatlarim javobsiz qoldi. Unga nima holati ekan, deya o'ylardim. Kumiko behad tarbiyali qiz edi. Men sabab sevimli kuchugidan ayrilish, biroq g'ina qilmadi. Meni ayblashi mumkin edi, bir og'iz yomon so'z demadi. Hatto xatimga javob yozib, iltifot ko'rsatdi, u cheksiz sabrini namoyon qildi.

Absunda edim. Bilib-bilmay dugonam hayotini barbad qilib qo'yganini endi tushungandim. Men aybdor edim. Qalbimdan otilib chiqqan bir so'z tilimga ko'chdi:

"Meni kechir, Kumiko!"

Bu voqeaga ancha bo'lgan. U paytlar bir ovuldan ikkinchisigacha uzoq yo'l bosishga to'g'ri kelardi. O'shanda qish edi, tizza bo'yi qor kechib borardim. "G'arch-g'urch" etgan tovush o'zgacha huzur bag'ishlar, ba'zan ortimga o'g'irilib, qor ustida qolayotgan palapartish izlarimga qarab-qarab qo'yardim. Yetti yashar, g'o'r bola

emasmammi, qalbidimadani qo'rqat yuqummasan, narsani o'ylamasdim. Boshimda quloqlarimgacha berkitib turadigan bog'ichli qalpoq, egnimda sovug' o'tkazmas qalin p'ostin, ichi jun shim, Oyog'imdagi etkning qo'njidan kirib, yopishib qolayotgan qotga-da parvo qilmay borardim.

Oldimda past-baland tepaliklar uzoqdan ko'rinib turardi. "Shu qitdan o'tib olsam bo'ldi, u yog'i ovul boshlanadi" derdim o'zingda dalda berib.

O'shanda bobom bilan buvim meni olib qolib, onamni qo'shni ovuldagi bir kishiga turmushga berganiga endigina uch hafta bo'lgandi. U uyini bilmasdim, biroq ovulga yetib borgach, so'rab-bilmasdim, so'rab onamni topib olishimga ishonardim. Uning qoshlari ingichka, ko'zlari qisq, mayda o'rilgan sochlari belini o'pard, menga kulib qarayganida yuzidagi kulgichlari ko'rinish, yana ham chiroyli bo'lib ketardi. Onam dunyoda eng go'zal ayol, deya necha bor o'ylaganim rost.

U menam ketadigan kun men bir chekkada to'g'ri o'ynab o'tirardim. U meni oldiga chiqqirib tizzasiga o'tirg'izgan, so'ng quchoqiga olib yuz-ko'zimga uzoq termulib qolgan. Men esa onamning boshidagi popukli tepaligiga hayron boqib, chetlari jiyaki cho'poni ustidan bezak berib turgan rang-barang toshlarni tortib o'ynamoqchi bo'lganimda, bu-
yim "Tegma, uzib qo'yasan, xunuk bo'lib qola-
di" deb urishgandi.

Onam bo'lsa menga kulib, nimanidir aytmoqchi bo'lgan, gapir olmay yutiniib-yutiniib qo'ygan. Mithoyat buvim "Kuyov kutib qoladi, bo'la qolendi" deganida, bir buvimga, bir menga qarab olgan onam lablarini tishlagan, so'ng yuzlarimdan gapirib uzor bag'riga bosib turgandi. Onamning quchoqidan chiqqim kelib, tipirchilaganimda u yonida qattiqroq quchib olgan, biroq hech narxida demagan. O'tovdan chiqib ketayotganida bo'laridagi yosh donalari yerga dumalab-dumalab tushgani yodimda. Nega o'shanda onamni quchoqlab olmaganman, nega "ketmang" deb yallob-yolvormaganman, balki ikki-uch kun o'tib, onam meni sog'ingach, qaytib keladi, deb yolg'agan bo'lsam kerak-da.

Keyin onamni boshqa ko'rmadim. U qaytib kelmadim. Sog'ingan paytlarim buvinga yalinar, "onamga olib boring" deb xarxasha qilardim. Buvin esa "Onang juda uzoqda, sen endi katta yigit bo'lib qolding, ko'nikishing kerak" derdi

urishib. Bobom esa boshqacha edi, meni sirra xafa qilmasdi. Onam haqida so'raganimda, "Huv anavi qir ortida, ovul bor, onang o'sha yerdal! Juda uzoq emas, yaxshi bola bo'lsang, bir kuni olib boraman" degandi. Biroq bobom va'dasini tezda unutdi.

– Bobo, bobo, onamga qachon olib borasiz? Men yaxshi bola bo'ldim-ku! – dedim bir kuni toqatim tugab.

Bir chekkada po'stinimga yamqoq solib o'tirgan buvim gaplarini eshitib, bobomga o'qrayib qaradi, so'ng:

– Uyat bo'ladi-ya, hali bir oy ham bo'lmadi, – dedi.

Bobom indamadi. Men bobomning yuziga termulib uzoq javob kutdim. Bobom bir so'z bermikan, dedim, u mum tishlab olgandi. Alamin keldi. O'sha damda, agar imkon tug'lsa, onam ketgan ovulga o'zim borishga qaror qildim. "Axir men endi buvim aytganidek, katta yigit bo'lib qoldim-ku" deya o'yladim.

Bobom doimgidek ovga ketgan kun, suruvni ko'zdan kechirish bahonasida tashqariydim-u, qir bo'ylab yugurib ketdim. "Bobom ovdan hali-beri qaytmaslighi aniq, buvim esa ortimdan kelolmaydi, oyog'i og'riydi, uzoq yo'lga chidamaydi", o'zimcha pishiq reja tuzgandim. "Onam meni ko'rib xursand bo'ladi, – o'zimcha xayol qilardim. – Meni topib keldingmi, katta yigit bo'lib qolibsan-ku, – deydi men bilan faxrlanib, so'ng peshonamdan o'pib qo'yadi".

Qancha yurdim, bilmayman, manzil sira ado bo'lmadi, ovul ko'rinmasdi. Yastanib yotgan qir oppoq qo'rg'a belanib yotardi, tepalik esa hech yaqin kelmas, men u tomon yurganim sari ortga cheklatar, xuddi mendan qochayotgandek tuyulardi. Oqlikdan ko'zlarim toliqib ketdi. Oyoqlarim chalissha boshladi. O'tirgim kelar, "ozgina qolib, yana ozgina yuray, keyin dam olaman" derdim hansirab.

Qancha yurdim, bilmayman, biroq yo'lim sira ozaymadi. Oppoq qordan ko'rpa yopingan qir usha yolg'izoyoq ketib borarkanman, bir payt ko'zim tinib yuztuban yiqildim. Qor ustiga yumshoq tushdim-u, biroq yuzim sovuqdan bo'zarib ketdi. Burilimni yengim aralash qancha artmay qaytardim, tinmay hansirardim. Turmadim, rosti turolmadim. So'ng osmonga qarab oldim. Oppoq bulutlar butun osmonni egallab olgan, quyosh no'ralaydigan bir tynuk ko'rinmasdi. Odatda himnaga bulutlar qor olib keladi, biroq negadir qor yog'mayotgandi. Buvim, osmon bugun-erta tog'lashi aniq, homilador ayol kabi zo'r'ga ilinib turibdi, derdilar. Qancha yotdim, bilmayman, sovuq qotdim, oyoqlarim uvishib qoldi. Qo'llarimga tayanib asta qo'zg'aldim. Ust-boshimni qordan tozalagan bo'ldim.

Bobom: "Sovuq kunda muzlab qolmaslik uchun ham tinmay yurish kerak", – derdi. O'timdagilarning bir qarab oldim-u, so'ng old tomonimga o'girilib ikki qadam bosganimini bilaman,

qarshimda turgan oq-qora tuk aralash, kulrang-tus bo'riga ko'zim tushdi. U qarab turardi, quloqlari ding, tumshug'iga qop-qora tugma qadab qo'yilgandek, peshonasiga qor uvoqlari yopishib qolgan, sarg'ish ko'zlari menga sinovchan bo'gardi. U kuch-quvvatga to'la edi, baquvvat ko'rinardi. Uning qor kabi mo'ynasi havasini keltirar, mayin tuklarini barmoqlarim orasiga olib silagim, qornida yotib erkalangim, quchoqlab olgim kelardi. Shu tobda hayvondan bo'lsa-da, bir mehr istardim.

Bobomdan eshitganim bor: "Bo'rilar yirtqich bo'ladi, rahm-shafqat nima, bilmaydi, Marayinning o'ttizta qo'yini bo'g'izlab ketibdi-ya", – degandi bir kecha. O'shanda bo'g'izlash nimeligini tushunmaganman-u, o'ldirish bo'lsa kerak, deb o'ylaganim rost.

Yuragimga qo'rquv oraladi, uning ko'zlariga termuldim, bu o'tkir nigoh ortida raqibini mahv etish va qorin to'yg'azishdan bo'lak ma'no ko'rmasdim. "Birdan tashlanib qolsa-ya, nima qilaman?" degan o'y meni sarosimaga soldi, "po'stinimga o'ralib olsam, balki tishi o'tmas". Shu ilinj qalbimga umid bag'ishlardi. Tanam sovuqdammi yoki qo'rquvdami, bilmayman, tiray boshladi.

Bu on bo'ri negadir hech bir harakat qilmasdi, boshidan tortib oyog'igacha po'stin kiyib olgan men, bir kichkina bolachaga tajovuzkorona nigoh tashlab turardi, xolos. "Balkim, tayyorgarlik

bo'rayotgandir, deya o'yladim. Nahotki, onamning oldiga endi borolmayman, nahot bobomni, buyimni qaytib ko'rolmayman".

bu uchrashuv bir necha soniya davom etdi.

– Qadamboy! Qadamboy! Hey, o'sha buying-ah, – bu tovush meni qo'rqinchli tushdan uyg'otib yuborgandek bo'ldi. Bu ovozdan muzlab borayotgan tanamga qon yugurdi go'yo. Ortinga o'girildim.

– Bobol – dedim yig'lamoqdan beri bo'lib, –

Bobol – dedim takror va takror.

Bobom meni epchil bir harakat bilan oti ustiga minitirib oldi, (nimadir esimga tushib) ilkis o'rtiga qaradim. Bir necha qadam narida turgan sarig'ko'z bo'ri g'oyib bo'lgandi.

– Nega bunday qilding? Nega ketib qolding? Haggan-erta o'zim olib bormoqchi edim, sabr qitishning kerak edi? – bobom yo'l-yo'lakay tinmay tanbach berib ketarkan, qulog'imga bu gaplar kiritib kirmay borardim.

– Agar yana qor yog'ib, izing bosilib qolgani-da nima bo'lardi, bilasammi, seni ikki dunyo to'palamadim.

– Bobo, men bo'ri ko'rdim, – dedim sekingina.

– Xayriyat, baxtingga qor yog'madi, – dedi bobom gapimga parvo ham qilmay. – Nima? – dedi keyin o'ning jilovini tortib. – Qayerda?

Men bobomni mahkam quchoqlagancha, qimur etmasdim, xayolimda hamon o'sha bo'ri jon-tanar, uning sovuq nigohlari ko'z o'ngimda qotib qolganidek edi.

– O'sha, siz meni topgan yerda.

– Men hech narsani ko'rmadim-ku, – dedi bobom hayron bo'lib. So'ng o'ning biqiniga etigi bilan niqtab qo'yarkan, ot yo'rg'alashda davom etdi.

– Xudo mehribon, seni qaytib beribdi. Ko'rdingmi, uydan beso'roq chiqib ketish nima oqibatlariga olib kelishini, – bobom kuyinib gapirardi.

– Bobo, u ona bo'ri edimi yoki ota bo'ri?

– Bilmayman, ona bo'ri bo'lsa kerak, senga rahm qilibdi.

– Ona bo'ri ham ov qiladimi?

– Ha, bolalari go'shtga kirgunicha ota bo'ri, so'ng ona bo'ri ham ovga chiqadi.

– Ona bo'ri ham bolalarini yolg'iz tashlab ketadimi?

– Ha, boshqa nima qiladi? Yemish topib kelishi kerak-ku!

– Agar qaytnasa-chi? Unda nima bo'ladi? Bo'richalarni bobosi bilan buvisi asrab oladimi?

– Bo'rilarning bobosi, buvisi bo'lmaydi.

Subbatimiz bo'ri mavzusida to manzilga yetkunimizcha davom etdi. Onam ketgan ovulga shom qorong'usida kirib bordik. Onam ovozimni eshitib, o'tov ichidan yugurgilab chiqdi. O'ning ustidan ikki qo'llab ko'tarib olarkan, bag'riga bosdi, yuz-ko'zlarimdan o'pdi.

– Qadamboy, Qadamboyim meni! – dedi erkaklab.

– Ona, men bo'rini ko'rdim, – dedim, o'tov ichiga kirganimizdan so'ng.

Onam ko'zlari katta-katta bo'lib ketdi.

– Qo'rqmadingmi? – dedi onam bilan birga yachayotgan amaki subbatimizga qo'shilarikan.

– Yo'q, – dedim men boshimni sarak-sarak qilib. Ahd-yotgan bo'lsam-da, meni qo'rqoq deb o'ylashlarni istamasdim.

– Voy to'vba, o'zimni botir bolam, – dedi onam meni qattiqroq bag'riga bosarkan.

– Qoyil, zo'r yigit bo'psan, – dedi amaki ham. Bobom nega ko'rmadi ekan, balki bobomning ona ko'zlari oppoq qor orasida och kulrang bo'ri-ning hujamagandir, deya o'zimcha taxmin qilardim. Yoki mening ko'zimga ko'ringanmikan? Yo'g'-ey!

Amakining aytishicha, shu yaqin orada bir kulrang bo'ri izg'ib yurganini u ham ko'rgan.

– Biroq juda epcchil ekan, ikki safar ham otishga ulgurmadim, – dedi amaki qo'llarini bir-biriga urib, hufsalasi pir bo'lgandek.

Men bo'ri bolalariga achinardim, qachonlaridir ochilar ona bo'rini otib qo'yishsa, bolalari nima qilishadi, bobosi, buvisi bo'lmasa, qayerga tortishadi, degan savollar qiyinar, ich-ichimdan ona bo'riga omonlik tilardim.

O'QITUVCHINING SUKUTI

*Yig'itni or o'ldirar, tuyani – sarbon,
(O'zbek xalq maqoli)*

Uyga kech soat o'nga yaqin kirib kelgan Absamad domlaniyning ikki yuzi hatto peshonasigacha olov kabi qip-qizarib ketgan, chap yuzida allaqanday izlar o'rni bilim turardi. Hovliqancha, peshvoz chiqqan xotiniga bosh ko'tarib qaramadi ham. To'ntayib ichkarilarkan, mast kishi kabi to'g'ri yo'lida bir-ikki turtinib ham ketdi.

– Yaxshi kelingizmi, dadasi? – xotini yana qayta so'radi, erining orgasidan hayron boqib.

– Senga nima? Ishingni qilavermaysanmi? – Absamad domla g'o'ldiraniy qo'ydi.

Xotinining ko'ngli og'ridi, ammo sezdirmad. Erining tush payti qo'ng'iroq qilib, "Bugun kechroq boraman, majlis bor" degani yodiga tushdi. Ovgat suzib kelib o'tirdi, o'rab qo'ygan choynak ustini ochgach, to'ntarilgan piyolani o'ngarib choy quydi. Shu tobda onasini uxlamay qiynayotgan nabirasi bobosining kelganini bilib, paypoqchan yugurgilab chiqdi.

– Menga nima opkeldingiz, bobojon? – dedi tizzasidan quchoqlab olarkan.

Absamad domlaniyning battar jini qo'zidi, uch yashar nabirasiyning do'mboq qo'llalaridan o'tiborilik bilan ushlab, nari surarkan:

– Oltaymasanmi buni? – xotiniga o'shquirdi.

Xotini sal narida turgan kelimga ko'z qirini tashlab-yu, nabirasiyning qo'llaridan ohista tutganicha o'zi tomon tortdi.

– Kel, opoqqlizim meni. Bobongni boshi og'ritilgan ekan, ertaga olib kelar... Hozir kirib uxlagin, so'pim? – dedi yalingannamo.

Qanday ko'chadan doim shirinlik ko'tarib ketadigan kishisining siltab tashlashini kutmagan shukll, buvisining gapidan keyin alam qilib yig'lab yubordi. Kelini iktilanib yaqinlashdi-da:

– Absalamu alaykum, – dedi sekingina. So'ng eriyotgan qizchasini quchoqlagancha ildam ildamlab ichkariga kirib ketdi.

Shuni kutib turgan xotini dedi:

– Tashlatkimi, dadasi? Nima bo'ldi o'zi?

Tashlatkan yumshoqfe'l ayol, muloyim gapiradigan hatimlik bilan so'raganida, domla erib ketadigan darrov javob berishga tutinadi. Biroq bu gal unday bo'lmadi. U savolni-da eshitnadi. Domlaniyning yashab zunda so'nadigan emasdi, bu yerda hatto or masalasi bor edi. Xontaxaga tayanib so'z chetida omonatgina o'tirarkan, qovog'idan qon yillar tinmay pishillardi. Dasturxon ustidagi to'rtinchi matga bosh ko'tarib qaramadi ham.

Oliygo'hnini bitirgach, Absamad domla tug'ilib o'sgan qishlog'iga qaytdi. Ota-onasining yolg'iz boquvchisi emasmi, eng avval qishloqdan ish izladi, o'zi o'qigan maktabga bordi. Institutni bitirib qaytganini eshitgan direktor darrov ishga qabul qildi. Yigit kishi eplaydi, dedi-yu, kattaroq sinfga bosh qilib qo'ydi.

O'smirlik – qiyin davr, katta sinf o'quvchilari-ga rahbar bo'lish oson emas. Domla huda-behuda asabiylashadigan bo'lib qoldi. Bir safar o'zini tutolmay, bitta o'quvchisining yuziga shapaloq tushirdi. Mushdek bola, hayiqmay gap qaytarib tursa... So'ng giribonidan tutdi-yu, sudragudek qilib, xonadan chiqarib yubordi.

– Darsimga boshqa qadamingni bosma, kirtmayman, – dedi titrab-qaqshab. Biroq ozroq vaqt o'tib g'azabi so'ndi, qilgan ishidan afsuslandi.

Ertasiga o'quvchisi kutganidek onasini boshlab keldi. Onasi direktorga kirdi. Maktabni boshiga ko'tardi, o'qituvchi deganning obro'yini bir pul qildi...

Absamad domla o'ttiz yil maktabda ishlagan bo'lsa, kuyunib-kuyunib dars o'tdi. Alaminini ichiga yutib-yutib, oxiri yurak og'rig'iga yo'lliqdi. Bi-roq shifokorga borganida, "o'quvchingizman" desa, yosh boladek suyunib ketardi. Ko'cha-ko'yda to'xtab, u-bu kim salom bersa, "o'quvchim", deb faxrlanib qo'yardi. El orasida hurmat topdi. O'g'li ham otasiga havas qildimi, izidan bordi.

O'qigan yillar davomida mansab pillapoyasidan asatlik bilan yuqoritildi. Avvaliga mudir, keyin o'rinbosar bo'ldi. Shogirdlaridan biri "katta" lavozimga o'tirgach, Absamad domlani qo'yarda-qo'ymay maktabga direktor qilib tayinladi. Hurmatini joyiga qo'ydi. Absamad domla yaxshi direktor bo'ldi. Maktab uchun yelib yugurdi. Obro' uchun talashib-tortishdi. Bir kuni shogirdi ishdan olini-yu, bari chap-pasiga aylanib ketdi.

Yaqindagina boshliq bo'lgan bu "katta" juda qattiqg'o'l chiqdi. "Plan-plan" deydi, xolos, boshqa harisani bilmaydi. Birinchi terim dedi, xo'p de-adi, maktabda birorta o'quvchi qolmadi, ikkinchi terim dedi, xo'p dedik, birorta o'qituvchi qolma-di. Katta-yu kichik dalaga chopdi. Biroq viloyat plani hech to'lay demadi, yana yetmagandek bir sigitin paxta qolmagan dalaga "hamma chiqsin" degan buyruq berdi. Absamad direktorning tu-rib turib g'ashi keldi.

Ikki-uch oydan beri o'qish yo'q, hamma bo'sak to'rib dalada izg'iydi. Bolalar bilim olishi hech-kul – dedi.

"Katta" gap tushunmaydigan chiqdi.

– Dadasi, ovqatingizni yemaysizmi? – dedi onani yana sekingina.

Mayin eshitilgan bo'lsa-da, biroq domlanning jahl chiqdi.

– Kiritib yotavermaysanmi? Yegim kelsa, yeyman, – dedi jerkib.

So'ng iz tushgan yuzini kaftining orqasi bilan asta silab qo'yarkan, xo'rsindi. Yuzi emas, yuragi og'riyotgandi. Hammaning oldida sharmanda bo'lgani, tarsaki yegani yodiga tushib, yana qizarib ketdi. Yutindi. Ori keldi. Ichida tanish-bilishlarning yuziga endi qanday qarayman, degan o'y o'tdi. Ko'z oldida bugungi voqea qayta jonlandi:

– Nimaga dalaga chiqmading? Nega odamlaringni chiqarmading? – "katta"ning yuz-ko'zidan olov sachrab, savol-javob qilarkan, xonada yigirma-o'ttiz chog'li kishi o'tirar, birma-bir turg'azmoqda edi.

– Aziz Akbarovich, – dedi Absamad domlani ning jur'ati yetib, – ikki oydan beri hamma dalada, o'qish yo'q, programmadan ortda qolib ketyapmiz...

Bu gapdan "katta"ning battar jini qo'zidi.

– Sening programmaning bilan mening nima ishim bor. Paxtani kim teradi? Planni kim to'ldiradi? Aaa? – og'zidan tupuk sachrab o'shqirardi. Bo'yin tomirlari bo'rtib-bo'rtib ko'rinardi.

– Biz ... – domlaniing titroq aralash chiqqan so'zi bo'g'zida qoldi.

– Nima sen? Nima sen, dedim? Hozir senlar ni deb, boshliq oldida qay ahvolga tushganimi bilasanmi? – "katta"ning g'azabi qaynadi. O'zini tutolmay qoldi.

Heoson kelib tushgan tarsakidan Absamad domlaniing ko'z oldi qorong'ilashib gandraklab ketdi. Shuncha odam oldida... kutmagandi. Yosh hechdek yuzini ushladi-yu, biroq o'sha tobda yuzining jarohatlanganini sezmedi. Yomon ish qilib qo'ygan kishi kabi bosh egib turaverdi.

"Katta" qilgan ishidan bir zum afsuslandi, birinchi soz bermadi. Urishishda davom etdi.

– Kattagayoq arizangni yoz! – dedi jahl bilan.

Hamma jim edi. Tarsakidan so'ng yig'ilganlarning dami ichiga tushib ketgan, pashsha uchsa bilinardi. Domla qolgan gaplarni eshitmadi. Hech-asta ta'sir etadigan dori kabi, tarsakidan so'ng quloqlari bitib qoldi. Bir chekkada qizayib bo'zariib o'tirardi.

Yig'ilch qachon tugaganini-yu, qanday tashqiriga chiqqanini eslolmaydi. O'rinbosari bilan sayrashgani elas-elas yodida. "Shuncha odam oldida... degan o'y bir zum xayolidan nari ketmas, yuzagi siqib borardi.

Kataniing turib ichkari kirib ketganini ham hislamadi. Dam-badam xo'rsinib qo'yarkan, so'ziga bo'chaga qanday chiqishi haqida o'ylab ketardi. "Yoshlik quloq eshitadi, ertaga hamma shu haqida gapiradi", o'ziga-o'zi pichirtlab qo'yarkan. Kontastaga tirsagini tirab beholgina boshini qo'rtirardi. Ko'zlari tinib ketdi. Uh torddi. Zo'rg'a natsa olarkan, ich-ichidan kemirayotgan alam, kuchli jil o'z domiga olayotgan, or-nomus o'tida qaynayotgan edi.

"Nima degan odam bo'ldim? O'ttiz yil o'qituvchilik qilib?.. o'ylardi ichida. "Odamlar nima deydi?" Nafasi bo'g'a boshladi. Hansiradi. Ogish ko'ylagining urinib qolgan yogasini kattaroq ochdi. Atrofga olazarak boqdi. Shu choqsal nariroqda, dasturxonning bir chetida turgan yog'och sopli pichoqqa ko'zi tushdi, qo'llari titradi, so'ng musht bo'lib tugildi. G'azabdan ko'zlari olayib ketgan, "endi baribir, endi menga baribir" derdi hansirab.

AYI

1

"Ayi" atoy tilida "xola" degani. Bu yerda yonqanma tarroshini shunday chaqirishadi. Men uni barcha marta qizlar qavatida yo'lak boshida uchratganman. Ensiz, biroq uzun yo'lakni zo'r kuch bilan aralayotgandi. Qo'lidagi yog'och uchiga o'rnatilgan latia jigqa ho'lligi uchumi, ortidan pol yamaqlab qolarikan, ora-sira to'xtab qaddini rostlab, ko'kragi barobar yog'ochga tayanganicha ortga bosib so'llib qo'yardi.

Qadli biroz muk, egnida shildiragan rang-pat kurtka, qora duxoba shimi uniqib ketgan, orqasidagi yaltiroq chiziqli, yo'l-yo'l oqish pozitsiyasining ham u yer-bu yeri titilgan, kiygulik ayiqni qolmagandi, hisob.

Ikkinchi bor lift ichida uchratib qoldim. Shunda uni yolg'undan ko'rdim: hech kim uni ellikdan ko'rgan demaydi. Yonog'i xiyol bo'rtiq, ingichka latia bo'yog'chan, qoshiga bilinar-bilimas qalam qo'yilgan, qalin surkalgan upa yuzidagi ajinlarni yashirolmaganidan sun'iy bir qiyofa yasagan. Ko'ri g'ildirakli katta ko'k bochka ichidagi o'rnatilgan suvga pollatlarni birin-ketin chaqirgan. "Ktraver" dedi, qo'li bilan imlab. Erta bahar, hali og'ir tin tarqab ulgurmagan, biroq lift hali iliq edi. O'shanda Xitoyga kelganimga endi-

gina bir hafta bo'lgan, yotoqxonamiz yon-atrofini uncha yaxshi bilmasdim. Gapni nimadan boshlashni bilmay o'ylanib qoldim. Oltinchi qavat tugmasini bosgach:

– Qayerda halol oshxonalar bor? – so'radim ikkilaniib.

Xitoychada talaffuz muhim, agar biror harfni noto'g'ri aytasangiz, boshqa ma'no anglatiladi. Haytovur, u meni tushundi, "xitoy tilida yaxshi gapirar ekansan" deb maqtab ham qo'ydi hatto. Yangi bir tilni o'zlashtirayotgan talaba uchun eng zaruri o'ziga bo'lgan ishonch. Men Ayi bilan suhbatlasha turib shuni angladim.

So'ng u mendan: "Halol nima?" – deb so'radi.

– Musulmonlarning oshxonasi, – dedim iltirimni boshqacha ifoda etolmay.

– Ha, bilaman-bilaman, – dedi u shoshib.

Qo'llaridagi rezina qo'lqop anchayin katta edi. Qizarib ketgan burnini yelka aralash artib olarkan, qo'lqop tushib ketmasligi uchun qo'llari yuqori ko'tardi.

– Shu yaqin orada "Nepal" oshxonasi bo'ldi. Eshigi tepasiga belgi qo'yilgan. Oshxonadan chappa yursang, kichkina do'kon keladi. U ham belgisi, – tushuntirdi Ayi.

Bu uchrashuv bizni bir qadar yaqinlashtirdi. Keyin men uni qayerda ko'rsam, to'xtab salom beradigan, u ham o'z navbatida hol-ahvol so'raydigan bo'ldi. Bu yaqinlikdan men manfaaddor edim. U bilan suhbatlashib xitoy tilida

ga muvaffiq o'smoqda edi. Bir gal unga kaftim-dekkin, Begiston tasviri tushirilgan, tagida "samarqand" degan yozuvi bor hadya berdim. U bilan suyuqlik, xuddi men unga dunyomga bir bo'lagini sovg'a qilgandek, egilib, qayta-qayta rahmat aytdi. Shundan so'ng, u har kuni mendan xabar olib turadigan, yo'lakni baharatlangan mahol xonam eshigigacha artib ketadigan bo'ldi. U ko'rimli bo'lmasa-da, mehribon va oqko'ngil ayol edi.

Qishloq, shu yoshingda o'zga bir begona yurtga kelishga qo'rqmadimgi? Onang seni mendan qo'yib yubordi-ya, – derdi mehribonlik bilan.

Mehribon, – uning gaplaridan hayron bo'ladim.

2

U mahol oilada o'sganman, bir akam va bir opam bor. Dadam o'qituvchi, onam tarbiyachilik qilardi. Qishloq'imizdagi bittagina bog'cha ham bo'lgan, onam ishsiz qoldi. Dadamning olgan muvaffiqiyatlaridan ortmasdi.

U qituvchidan kim rozi bo'lgan. Ikki dunyo o'qituvchining kosaqi oqarmaydi, – onam yo'q. Shu jondan o'tib ketgan paytlari shunday deb gapirardi. Chunki ro'zg'orda doim nimadir yetishmasdi.

Shu qituvchi, – derdi dadam jahli chiqqan bo'lib, – Odamlarda shu ham yo'q, – u xon-

taxta ustidagi dasturxonda turgan bir bo'lak nonga ishora qilarkan.

– Noshukrlik qilib nima qilibman, ichimdagini aytyapman-da, nima endi gapimga ham xo'jayinlik qilasizmi? – oyim xamir qo'llarini bir-biriga ishqalarkan, qo'lga yopishgan xamir uvoqlari duv-duv to'kiardi. So'ng yana xamir mushlashga tusharkan, dadam nojo'ya gap aytishdan o'zini tiyib, yonida yoyilib yotgan choponini qo'lga olardi-da, yelkasiga tashlab chiqib ketardi.

Oilamiz byudjeti katta emasligini yaxshi bilardim. Shuning uchunmi, hatto bolaligimda ham "Uni olib bering, buni olib bering" deb xat-xasha qilganimi eslolmayman. Universitetda ham tirishib o'qidim. Kursdoshlarim bilan har yerga bormaganim, pulim kundalik ehtiyoj uchun zo'rg'a yetardi. Men doim ota-onamni qiynab qo'ymaslik haqida gavg'urardim.

"Imkoniyat tug'ildimi, foydalanish kerak!" Bu shiorim edi, uni yondaftarchamning bosh varog'iga katta harflar bilan jimjimador qilib yozib qo'ygandim. Har gal shu yozuvga ko'zim tushganida, o'z-o'zidan shijoat paydo bo'lar, as-toydl bo'lishga urinardim. Xitoyda o'qish uchun grant yutib olganimdagi quvonchimni tasvirlab berishim qiyin. Chunki kambag'al bir oila farzandining chet elda o'qishini na otam va na onam tasavvur qila olardi. Bu xabar ular uchun

ham quvonchli bo'ldi. Men har da'fa ularning quvonchlarini istardim.

Maktabga kelganimga ko'p bo'lmay, yaqinlarim sog'inchi qilyuv boshladi. Tabiatan ta'sirchannan va bu aynan qiyin vaziyatlarda pand beradi. Ercha ham "Inson va jamiyat" fani o'qituvchisining gapl yuragimga og'ir bordi.

O'shok talabarlari bilan ishlash qiyin, – dedi u menga ponlik bilan.

Nega? Nega unday deysiz? – dedim jahlim chiqib.

Ushqirash uchun ruxsat so'ramay o'rimdan harqandimni ko'rib, ustozning qoshlari chimirdi: "Har ko'p o'ylashadi, lekin o'rganishga harakat qilmaydi, – dedi zaharxandalik bilan. So'ng konfutsiylardan sitata keltirarkan, – bunday-lar savti to'liqqa kiradi, – degani ortiqcha bo'ldi.

Men og'ir jahlidim, besh qo'l barobar emas, demagchi bo'ldim. Biroq mavzu boshqa yurt talabarlari tomon burildi. Alamim ichimda qoldi. Harqand chiqib to'g'ri yotoqxonaga kelib, onam eshigini tamlagach, divanga o'zinni soldim. Ho'ng-bo'ng yig'layotgandim, shu payt eshik taqilladi. Ayi ekanini bilardim, undan boshqa yana kim ham mendan xabar olgani ke-kechi. Ko'zlarimda yosh bilan eshik ochdim. U men bu holatda ko'rib hayron bo'ldi, so'ng nega qiziqqanini so'radi.

Onamni sog'inchim, – dedim hiqillab.

– Hey, qizaloq, shunga ham yig'laysanmi, bir yil nima degan gap, birpasda o'tadi-ketadi, dedi sochlarimni silab.

Uning ko'zlari mehrga to'la edi. Farrosh bo'lsa-da, ona edi u. Uning ham barcha onalar kabi mehribon qalbi bor ekanini shu dam his qildim. So'ng u divan chetiga omonatgina o'tirib, bolalari haqida so'zlab berdi. Egizak qizlari labrikada ishlab yurganida, yer qattiq silkinib, binoo ostida qolib ketishgan ekan.

– Nogiron bo'lsa ham, jonlari omon qoldi, dedi u xo'rsinib.

Ko'zlari namlandi, nigohini yerga qadadi. Uning dardi meni ham qayg'uiga soldi. Yupatishni xohladi, og'iz juftladi, qani bir so'z topsam...

Oraga cho'kkan jimlik meni tashvishlantira boshladi. O'rnimdan turib divan boshidagi yo'l xaltamga qo'l soldim. Ikki oydan beri avaylab yurganim, o'zim bilan olib kelgan qurtavanning oxirgi to'rt donasini olib unga uzatdim. U bir qo'limga, bir menga qarab turdi-da:

– Ichida nimadir bormi? – dedi. Jimaydim.

– Shimasiz, – dedim og'zimga ishora qilib. So'ng bittasini og'zimga solib ko'rsatdim.

U ham shunday qildi, yoqmad, shekilli, yuzlari burishib ketdi. So'ng:

– Juda chuchuk ekan, – dedi.

Biroz tanqidim, ammo u bilan yaqin bo'lib qolganlik. Ayning yo'qlab kelishlari, sog'inch hissiyatim qalbimga malhamdek edi.

3

Behtayba Yangi semestr. Universitetda yangi talabalar. Havo harorati biroz pastlagan, behtayba yangi yilning shir-shitiri, qushlarning g'alla g'alla bo'lib uchib yurishlari-yu, onda-sonda ehti jo'ltitiradigan shamollar kuz kelganidan deroz, bermog'da edi. Yaproqlar tusini o'zgaritma boshlagan kuz kunlarining birida universitetda yotoqsomada yangi talaba paydo bo'ldi. Uning ortidan kelgan, ko'rimli yigit. Ko'rdim-u bir sariq ko'z uzolmay qoldim. Shu tobda o'zga-da bir tuyg'un his qildim. Xayolimda allatovur manasini jonlandi: keng adir, qishlog'imdagidek bahar qo'yuladigan, shabboda sochlarimni yig'ayotadi, ko'ylagim etagi hilpiraydi. Hali bu g'adad yonqulni hisni tuymagandim. Qalbimda o'z o'zidan sevinch tug'yon urdi, tushumayman, tug'zimga g'alati bir narsa tiqilgandek... Ehti behti. Nimalar bo'lyapti menga?

Beg'ah usmay qarab turganimni sezib qoldi. Farrosh ko'zlarimni olib qochdim, biroq endi kech edi, u men tomon kela boshladi. Yuragim urishi hissiyatida, garchi bu yerdan tezroq ketishim kerakligini anglasam-da, oyoqlarim bo'ysunmasdi.

Yoshimsiz? – dedi u qo'lini uzatarikan, –

– ...Malika, – dedim arang.

– Xursandman, – dedi u kulib.

Tilim aylanmay qoldi. Jilmayishga urindim, biroq eplolmadim.

– Nechanchi qavatda turasiz?

Tutla-tutla savoliga javob qaytardim.

– Mayli, yana ko'rishamiz, – dedi u halsalasi pir bo'lganday.

U men haqimda nima deb o'yladi ekan? Shu savol tinchini o'g'irladi. Xonamga qaytdim. O'zimni qo'yarga joy topolmasdim. Kitob o'qishga tutindim – bo'lmadi. Kiyim-kechaklarimni tartiblash bilan chalg'imochi bo'ldim – o'xshamadi. Yuragim qinidan chiqib ketgudek, diqqatim ortib boraverardi. Shu on eshik taqilladi, so'ng Ayi ko'rindi. Quvonib ketdim. U mendan hol-ahvol so'ragani kelgandi. Unga jilmayib turib, yig'lab yuborganimni o'zim ham bilmay qoldim.

– Senga nima bo'ldi, qizaloq? Nima gap, aytasang-chi? – dedi tashvishlanib.

Men yig'lardim, xolos. Ayi meni bag'riga bosdi. Ilk bor begona ayol bag'ri onam quchog'idagi tafti ekanini his qildim. Ko'nglim taskin topgan dek tipirchilashdan to'xtadi. So'ng ko'zyoshlarimni artib, unga hislarimni so'zlab berdım. U

– Sevil qolibsan-ku, qizaloq! – dedi kulib.

Men yerga qaradim, labimga tabassum yugurdi.

4

Halk talabalari bir yotoqxonada turishadi. Men universitetda dars soatlari har xil, shu sabab, ko'rib qolish amrimahol. Men endi uni qayerda uchratishim mumkinligi haqida o'choq boshladim. Dars qila turib xayolim qo'shas daf'atim qattiq beixtiyor uning ismini eslay qo'yardim. So'ng birov ko'rib qolmasin deb ustima ust chizg'ilab tashlardim. Yana, yana pesantim darrov ustidan chiziq tortardim. Bu isha meniga cheksiz quvonch bag'ishlardı. Uni o'ycha yoqimli edi. Har tong uni ko'rish niyati bilan uyg'undim go'yo.

Bugun ham birinchi qavat zina yonida uni menga ko'rib turdim. Lift qarama-qarshi tomondan ko'rib chiqqan bemalol ko'rinadi. Zinapoyaga ming qarayman, liftga umid bog'layman. Ko'rib qolamanmi deymen-u, kutaman. Na zina, na lift uni o'choq tashadi. Qancha vaqt o'tdi, bilmayman. U yoqilmoq ketgani? Nihoyat umidim so'ndi.

Xonamga eshigidan endigina o'tganım haqida ortindan tanish ovoz eshitildi.

Malika!

Tanım shu qadar yoqimli eshitildiki... O'g'irib qaradim, ko'zlarimda quvonch portadi, o'z-o'zidan jilmaydim.

O'rtinagizdan silzimisiz yoki boshqani, deya bura jilmadim. Uzun ko'yagingizdan tanidim, dedi u men tomon kelayotib.

Yo'l-yo'lakay u gapirib borar, men tinglardim, xolos. Gohi-gohida savollariga javob qaytarib qo'yardim. Dengizning shovullashimi, quyoshning iliq, yoqimli tafti yoki yomg'irdan keyingi tuproq bo'yimi, bilmadim, nimalaridir bilinglardim.

Universitet ostonasidan o'tibq xayrlashdiki. Chunki dars xonalarimiz boshqa-boshqa binolada edi. Bo'm-bo'sh sinfona oldida turib, shirin xayollarim bir zunda to'zg'ib ketdi. Ikkinchi paraga ham kechikkanimi tushundim. Uni kutayotganimda nahot o'ylamadim? O'zimni koyldim, biroq zunda barini unutdim.

Kutubxonaga yo'l olarkannan, kunim yana uni o'ylash bilan besamar o'tishidan tasavvurda edim. Kitob qo'llarimda turgan bo'lsa-da, ko'zlarim harflar shaklini tomosha qilardi, xolos. Ketishga chog'landim. Xayolimda yana u, yana uni ko'rish umidida universitet hovlisidan o'tib borarkannan, nigohlarim uni qidirayotganini sezib qoldim.

Yotoqxonaga yaqinlasharkannan, aqlim emas, qalbim uni uchratish ilinjida edi. Nahotki, ko'rmasam... Yo'q, u zina oldida turardi. Kim bilandir suhbatlashayotgandi. Nigohlarim yana to'qnashdi, "Menga nimalar bo'lyapti?" tushunib-tushunmay yaqinlashdim. So'ng bosh silkiib o'tib ketayotganimda ham ruhimda g'alati tuyg'ular kezinardi.

5

Bu tong meni Ayi uyg'ordi. Eshik taqillashidan bir ozda ketdim, yugurgilab borib eshikni ochdim. Hezrota qilmadimmi? – dedi Ayi xijolatimuz.

Yo'q! Soat nechchi bo'ldi? Eh xudoyim! – beixir gapirib yubordim. – Uxlab qolibman-ku!

Heqiyat allamahalgacha uni o'ylab o'tirib, kechirim qachon uyquga ketgani yodimda yo'q.

Ha, mayli. Shunchaki sendan xabar olgani kechindim, – dedi Ayi mening u yoqdan-bu yoqqa chiqayotganini ko'rib.

Men unga xayr, deysizga ham imkon topolmadim. Pajapatlash kiyinib, oyog'imni qo'limga oladim u universitet tomon yugurdim. Yetti daqiqadan yeti bugun juma, xitoy tili grammatikasidan imtihon bo'z edi. "Eh Xudoyim!" Halloslagancha jumaona eshigini o'zimga tordim. Auditoriya ichi har qancha hisobli, ikkitaгина bola o'tirar, tepasida qaytuvchi qayqayib turardi. Ikki ham men kiyim jay o'rnidan turti-yu, ustozning qo'lga imtihon varag'ini topshirib chiqib ketishdi. Men jumaona bahonalar to'qishga urinmay, o'qituvchi to'qishini eshitishni-da istamadim.

Menga nimalar bo'lyapti, o'zi? Bu ketishda imtihon o'tima bo'ladir? Aqlim tergaydi, qalbim esa harqammaydi. Bora-bora baholarim pastlay boshladi. Ko'p dars qoldirganim bois, dekanatga shaytonga qog'oz ko'ldi.

Shaytonga qaramay, ertasi kun u bilan do'kon majlisiga bordik.

targatdi – “eʼ”. Hayotim davomidagi eng yomon bahoyim edi bu. Bizda buni “ikki” deyishadi. Men tushkunlikka tushib qoldim, toʻlib oʻtirardim. Darsdan chiqib, toʻgʻri yotoqxonaga yoʻl oldim. Koʻnglimga hech narsa sigʻmasdi. Xonamga kirib eshikni ichidan qulfladim, soʻng devorga suyangancha, xatolarimni tahlil qila boshladim.

Xitoyda oʻqish uchun grant yutib olganimda qanchalar suyungan edim-a? Imtihon natijasi qoʻlimda, tinmay osmonga igrʻishlardim. Kechalari uxlamay oʻqiganlarim, qiyinchiliklarim mukofoti, dedim. Ammo bir muammo bor edi. Bilet puli, Xitoyda qiyinmay yashay boshlashim uchun anchagina mablagʻ kerak edi. Oddiy oʻqituvchi oilasida shuncha pul boʻlishi mumkinmi? Bu haqida bilganlarida, dadam onam bilan maslahatlashib, yoshi meniki bilan teng mashinamiz boʻlardi – bobomdan esdalik – shuni sotadigan boʻlishdi. Avvaliga “yoshlar – bizning kelayimiz”, deya bong uradigan qator tashkilotlar eshigini qoqdim. Biri ochdi, biri ochmadi. Eshigini ochgani ham “xoʻp, yordam qilamiz” degan quruqqina vaʼdalar berishdi. Dadamga: “Biroz kutaylik-chi, chiqmagan jondan umid”, dedim. Dadam ham, hech bir natija boʻlmashigini bilib turardi.

– Mashina juda eski, boshqa yangi chiqqandan olarman... – dedi qatʼiy.

Soʻng bari tezlashib ketdi.

– Oʻzingni ehtiyot qil, issiq kiyinib yur, yaxshi ovqatlan, – dedi onam xayrlashayotib. Onam yuzlarimdan qayta-qayta oʻparkan, bagʻriga bosdi, hech aytilgisi kelmasdi.

– Boʻpti, qizim, xayr. Xudoga omonat topshirdim, – dedi dadam maʼyus tortib.

Boshqa bir soʻz demadi. Dadamning quvonchi-yu tashvishi ichida, bilaman. Dadam indamaydi, lekin men bilan faxrlanadi. Qizim Xitoyda oʻqiydi, deb ogʻaynilariga maqtanadi. Onandan eshitganman.

“Men bularni qanday unutishim mumkin?”

Men dadamning umidlarini, onamning orzularini xazon qilishim mumkinmi? Yoʻq. Aqlimni yigʻib olmasam boʻlmaydi. Bir chetda chang bosib yotgan yondaftarchamga koʻzim tushdi. Soʻng yuz-koʻzimni bolishga bosdim, koʻzlarim yumildi.

8

Quyosh derazamdan moʻralabgina yuzlarimni siladi. Xuddi onam quyoshga aylanib yonimga kelgandek edi. Omonat kuz quyoshining kuchsiz boʻlsa-da, tanga orom beradigan nurlari xonamga yangi tong oʻtganidan daraklagani kелgandi.

Eshikning “gurs-gurs” etib ikki bor musht yergani meni sergaklantirdi. Juda vahimali, jahl kuchi edi. Shoshildim. Ne koʻz bilan koʻrayki, Mansurxon turardi. Koʻzlarida gʻazab. Lablari titrarkan, yuz tomlari boʻrtib chiqqan, sochlari tik edi.

– Kecha nega kelmadimg? Qancha kutdim, bilasanmi? Aytib qo'ysang, nima bo'lardi? – dedi ko'zlari olayib.

Avvaliga qo'rqib ketdim. Ko'zlarimni kut-ta-katta ochib, unga termulib turardim. Kecha bari yodimdan ko'tarilgandi. Telefonim quvvati tugagan, u meni kutishi haqida o'ylamagandim. Meni keladi, deb darsdan so'ng kutubxonada kechgacha kutib o'tirgan, yotoqxonaga qayt-gach... qizlar qavatiga ko'tarilish mumkin emas, tuni bilan alami ichida qolgan.

Duduglana boshladim.

– Men... kecha...

– Bir og'iz aytib qo'ysang, o'larmiding, o'shqirardi u. – Qancha vaqtin zoye ketdi.

So'z aytishga botinolmasdim...

– Seni qancha kutdim, bilasanmi?

– ...

U mag'rur, men xokisor edim. U kutirishi mumkin, men esa faqat kutishim... Kutish menga malol kelmas, u esa kutishni o'ziga ep ko'rmasdi.

– Nima bo'ldi, gapir! Gapir deyapman senga! Uning oldida mung'ayibgina turardim. Uning ovozi eshitgan qo'shni xonadagi qizlar bir-bir bosh chiqarib qo'yishardi.

– Nega buncha baqirasan? – qayerdandir Ayi paydo bo'ldi. – Nimaga buncha shovqin solas-san? Nima bo'ldi, osmon uzilib yerga tushdimi? – qo'lida chala-yarim siqilgan pollattadan suv chak-chak tomchilardi.

– Men nega aralashasan? Kimsan, o'zi? Far-roshimani, ishingni qill – dedi u xitoychada g'a-l-lis talaffuzda kibr bilan.

Men bu tarzda javob kutmagandim. Men uni bu qadar turbiyasiz, deb o'ylamagandim. Onasi tengi bir ayolga nisbatan bu qadar qo'pol mu-omala qilishga qanday haddi sig'di ekan? Far-rosh bo'lsa ham ona-kul Bolalari uchun farrosh bo'lgandi, axir. Men sevgan inson shumi? Ming bir ayollar yopirilib kela boshladi. Ko'z oldim qorong'ulashib ketdi. Ayi qo'lindan tutdi.

Men ayollar bilan qanday muomala qilishni bilmasam ekansan? Hayf senga, – dedi u titrab. Bu qadar qo'pol muomala unga ham qattiq ta'sir qilgandi.

Ayi qo'lindan ushlab ichkariga tortqiladi. Meni eshikni yopmoqchi bo'ldi.

Mansurxon eshik ostiga oyog'ini tirab qoldi.

– Hoy, chiq bu yoqqa! Javob ber, dedim! – dedi deyarib. Hali ham jahl otidan tushmagandi.

Men unga qaradim. Men yoqtirib qolgan in-son shumi?

– Seni ko'rishni xohlamayman. Ket bu yerdan, dedim g'azabim qaynab.

Tirayim u qadar baland chiqmadi, pichir-lashimni, bilmadim. Lekin u eshitdi, u dovdirab qoldi. U bunday muomalani kutmagandi. Uni eshiklab kutadigan, uni telbalarcha sevirib qolgan qizdan bunday muomalani kutmagani aniq.

Eshikni "qars" etib yopdim. Bu eshik sevgi deb atalgan o'sha aldanchi tuyg'ular uchun yopildi. Qanchadir vaqt men uchun qadri shu tuyg'ular bilan yashadim, o'zimcha sevdim, o'zimcha sevindim. Aslida, bu sevgi emasdi. Sevgi bir paytda ikki qalbning asirga aylanishi, ikki yurakning birga urishidir.

U xato qildi. Kechirilmas xato edi bu. Men hammasini, menga aytganlarini-da kechirishim mumkin edi, biroq Ayiga qilgan muomalasini kechirolmasedim. Begona bir yurtida menga oyl bo'lgan, menga ona mehrini bergan, meni o'z qizidek yaxshi ko'rgan ayolga nisbatan qilgan hurmatsizligini kechirolmasedim.

9

Vaqt yugurirk, Ayi aytganidek, bir yil o'tdi-keldi. O'qish tugab o'z vatanimga qaytish fursati yetdi. Qalbm o'zgacha tuyg'ular og'ushida, xursand edim. Onam bag'riga oshiqayotgandim.

Yotoqxonadagi tanish-bilishlar bilan xayrlashdim. Ular orasida Mansurxon ham bor edi. Ko'rmaganga oldim, u ham meni bilmaganga soldi o'zini. Uning yonidan o'tayotganimda, oldingi his-tuyg'ularim endi qo'l-oyog'i nimjon bir narsaga aylanib qolganini, biroq uni hanuz unutolmaganimni tushundim. Lekin endi men ham mag'rur edim.

Eshitishimcha, u xitoylik bir qiz bilan tanishib olgan, qo'l ushlashib har kuni aylanishar,

seni olib ketaman, deb yurgan emish. Xitoylik qiz ham uni sevilb qolgan, uning uchun har narsaga tayyor emish. O'rtoqlari hayron bo'lib so'zlashibdi, shu qizga uylanasanmi, deb. "Ey, qaynadar! Kelinni onam topadi, onamga yoqqaniga uylanaman. Xitoy tilini yaxshi o'rganib olay, u yolg'i bir gap bo'lar", - debdi. "Subutsiz, yolg'on-eh! dedim bu gapni eshitganimda, ich-ichimdan g'azabim qaynab...

Kira tongda qolgan-qutgan narsalarimni yig'ib tashlash bilan ovora edim. Eshik taqilladi. Ayi meni yo'qlashini bilardim. U bilan eng oxiri xayrlashib o'ylab qo'ygandim. U ketayotganini eshitib yig'lab yubordi.

Ayi, yig'laman, - dedim ko'nglim buzilib. - Men yana kelaman.

U meni qattiq bag'riga bosdi, quchoq'i issiq edi, bo'ng ko'zyoshlarini kafti bilan artarkan:

- Qizaloq, yana kelgin, seni kutaman, - dedi.

ILINI

1

Vokzal perroni odatdagiday gavjum, poyezdning shoshib pishqirishi, odamlarning hay-haylashi shovqin orasidan ajrab quloqqa chalinib qoladi. Naima bekatdagi ustun qoshiga qoqilgan dumaloq soatga qarab-qarab qo'yarkan, kimnidir intiq kutardi. Soat millari bir maromda chiqillar, yuragining bir chetida miltillab turgan umid uchqunlari bitta-bitta so'nayotgandek tuyulardi.

Bundan roppa-rosa yetti yil avval ham shoshib yugurayotgan soat millariga qararkan, ko'zi yo'lda odamlar orasidan kimnidir izlardi. O'shanda qosh-ko'zlari hozirgidan ko'ra yorqinroq, qo'llari mayinroq, yuziga birorta ajin o'rlamagan yosh, durkun payti edi. Nihoyat Mavlon ko'ringach, ko'zlari quvonchdan portlagan. Unga xursand qo'l silkitarkan, yuragi hayajondan entikib qo'ygandi.

– Balki, ketmassan? Yaxshilab o'ylab ko'ri – degandi Mavlon yetib kelgach, Naimaga umid bilan boqib.

– Yo'q, bormasam bo'lmaydi, otam bari-bir qo'ymaydi. Hozir ketmasam, o'zi kelib olib ketadi.

Mavlon mehribonlik uyida katta bo'lgan, ilimga ehamqoq, mehribon yigit edi. Qoshlari baroq, bo'yleri baland, kelishimi. Mavlon esa Naimani boshqa qizlarga o'xshamagan xislatlari, soddaligi bilan sevardi. To'rt yil birga o'qishdi. O'qishni tugatguncha bir-biriga sevgi izhor qilmagan bu ikki yosh hamuz do'st maqomida edilar, biroq ikki kuni ham muhabbatning shirin sog'inchlaridan bezadira emasdi. Bir-birlarini yarim kun ko'rmasa, soddali bir yil uchrasmagandek tuyular, pin-honni sog'inshardi. Biroq nigohlar aldamaydi, nigohlari har gal sotib qo'yadi, bari mehr bilan boqishlarda, ma'noli qarashlarda aks etardi.

Ketmasang agar, men ishlayotgan firmaga ishga kirarding, boshlig'imiz yaxshi odam ekan, sen uchun o'zim gaplashib ko'raman.

Bu xomxayoidan boshqa narsa emas, Mavlon, o'zingiz ham bilib turibsiz. Meni ishga olish ehtimoli juda kam. Qabul qilishmasa, ish izlab bariyon yuramanmi? Qiz bola boshim bilan qayerda yashayman?

– Birorta kvartira topamiz.

Yana xayollarga berilyapsiz. Hali o'zingizga topganingiz yo'q-ku!

Asto, nima qil deysan, seni qo'yib yuborgim bo'lmayapti-da. Hali yotoqxonada yana bir-ikki hafta turishing mumkin-ku. Nega buncha ehtiyojlanang.

– Kecha onam bilan gaplashgandim, – dedi Naima g'amgin. – Diplomingni olgan bo'lsang,

tezroq qayta qol, yo'qsa, otang ertagayoq borib, o'zim olib kelaman, deb o'tiribdi. Otangni ovora qilma, dedilar.

– Axir, hali olmadim, desang bo'lardi-ku!

– Yo'g'on aytaymi? O'z ota-onamni qanday qilib aldayman?

Mavlon xo'rsindi. Ishlayotgan bo'lsa-da, hali rasman tasdiqlaganlari yo'q, sinov muddati berilgandi. Yotoqxonadan chiqib ketmagan, shu hafta yakunida, kvartira bozoriga chiqib, biror joy topish ilinjida edi. Hozir shularni o'ylarkan, Naimani sira qo'yib yuborgisi kelmas, hozir ket-sa butunlayga aytilib qoladigandek xavotirda edi.

– Ishga rasman tasdiqlanib, biror kvartiraga ko'chib o'tgach, sovcchilarni yubormoqchi edim, – dedi Mavlon yerga qarab.

Bu gapdan Naimaning yuzlari qip-qizarib ketdi. Nigohini yerga qadab, nima deyishni bilmas, yugurib uzog-uzoqlarga qochib ketgisi keldi. Oraga tushgan jimlikdan har ikkisi birdenk noqulaylik seza boshladi. Shu damda poyezdning yurishiga shaylanayotganini bildiruvchi signal chalindi.

– Mayli, men bora qolay, – dedi Naima ketishga taraddudlanarkan.

– Ketma deganim bilan qolmaysan, bilaman, biroq uyg'a yetib borgach, meni kutishga va'da ber. Hech bo'lmasa, shu narsa menga kuch beradi. Albatta, tezda sovcchilarimni yuboraman.

Mavlon bu gaplarni aytib olgunicha hayajonlandi. Ovozi titrab chiqdi. Naima buni sezdi, ammo negadir hech nima demadi. Qizbola otasining ort bo'ladi. Yelkasida otasining nomusini qorqalab yuradi. Balki, shuning yuki bosgandir, shu uchun va'da bermagandir. Biroq ich-ichida "seni kutaman" degan ovoz jaranglardi.

Poyezdga ko'tarilarkan, Mavlonga qarab-qarab qo'yardi. Mavlon esa unga so'nggi daqiqalarda qarorni o'zgartirar degan umid bilan boqardi. Avval damda ikkisi uchun ham bu dunyoda qo'yo ulardan o'zga hech kimsa yo'qdek.

Naima o'rniga o'tirgunicha derazadan Mavlon nigohlari bilan kuzatib turdi. So'ng u o'tirgan derazaga yaqinroq bordi, biroq shu daqiqada poyezd ikkis silkinib bir-ikki pishqirdi-yu, taqir-taqir qilib yura boshladi.

Mavlon poyezddan ortda qolmaslik uchun ulamlarini "Naima, Naima, men... men seni juda-juda yaxshi ko'raman", – dedi. Biroq buni na qiz, na biror kimsa eshitmadi. Bir hisobda, bu so'zni aytishga-da hojat yo'q edi. Ikkisi ham bir-biri bilan ham ma'lum edi. Shu paytgach, ular do'stlik rishtalari ularni yaqinlashtirdi, ularning gap-so'zlaridan pana qildi. Biroq ularning so'zlarini tillaishdi, nigohlari barini oshkor qilib qo'yarkan, qarashlarda hammasi aks etdi.

Naima ketgach, Mavlonning galbi kuzgi bog'lar kabi huyliladi-qoldi. Barglarini yo'qotgan daraxtlardek ma'yuslandi. Quyoshi botib ko'ngli tun

kabi qorong'ulikka cho'ndi. Ammo ertangi kun umidi qayta jonlantirdi. Vokzaldan chiqib avtobusga o'tirarkan, kelajak rejalari haqida o'ylardi. Tez orada ishim hal bo'ladi, keyin esa kvartira topaman, so'ng sovcilarni yuboraman...

2

Biroq hayot har doim ham xohlaganimizdek bo'lmaydi. Hayot xayollarimizdagidan boshqacha. Ular orzulaganidek bo'lmadi. Naima qishloqqa qaytib mahallasidagi jobir degan bir yigitga unashilganini eshitti-yu, hushini yo'qotgudek bo'ldi. Yigit shaharda o'qirdi, uy, mashina... Ota-onasining quvonchini ko'rib, Naima og'iz ochib bir so'z deyoilmadi. Yigit ta'tilga kelganida to'y ham o'tdi, ta'til tugab er-u xotin bo'lishib shaharga birga qaytishdi. Yangi hayot boshlandi, tez orada turmush tashvishlari bilan bo'lib, Naima barini asta-asta unuta boshladi.

Farzand xonadonlariga fayz, quvonch olib kirdi. Er-u xotin bir muddat baxtdan sarmast bo'lishdi, yil quvib yil o'tdi. Mansab pillapoyasidan yuqorilagan jobir tezda o'zgardi. Mehribon ota o'rnini serzarda, jahldor er egalladi. Sababini Naima kechroq bildi. Juda kech bildi. Eringning o'y-xayollarini egallab olgan kotiba qizning oldiga borishga qaror qildi. Tiz cho'kib yalinaman, turmushimni buzma, sendan o'tinib so'rayman, deyman, deb o'yladi. Bordi. Biroq kotiba qiz uning gaplarini eshitib, xoxolab kuldi.

Men emas, aslida, ering meni yo'ldan uraytib, dedi. - Ayt, ering meni tinch qo'ysin, dedi.

Bu so'zlar Naimaning ko'ksiga xanjardek san'atildi. Naima bu gaplardan so'ng hushi o'zida yo'q, to'g'ri jobirning oldiga kirib bordi. Jobir ish bilan band edi, qayrilib qaramadi. Kutdi, kutdi, so'ng o'nal bo'lib qaytib chiqib ketdi. O'sha kun o'rniga kech yotdi. Uxladimi, yo'qmi, xiyol mudat o'tib yana ko'zini ochdi.

Naima ko'zini ochishi bilan ro'parasidagi, tashqari ko'rinish turguvchi derazaga boqdi. Iyung ogarib qolgan, muzlatkichning g'o'rillashidan boshqa tovush qulog'iga chalimmasdi, yana qulog' tutdi. Bu gal soatning chiqillashi qo'shiladi. Yonida o'g'li beozorgina bo'lib, uxlab yotardi. O'rnidan turib bolalar xonasidan chiqdi, yotoqsoniga bosh suqdi. Bo'm-bo'sh, yuragi orziqdi. Ho'jiziga nimadir tiqilib, xo'rsinib qo'ydi. Eshik bo'sag'asida qaqqayib turarkan, bir ko'ngli o'rniga yotib, bolishni quchoqlagancha yig'lagi bo'ladi. Eshikdi. Orqa o'g'irib xonadan chiqdi. Xonasoniga o'tib stolga engashdi. So'ng balkonga chiqdi. Kuzning salqin havosi ko'ylagining katta yonig' oltidan kirib etini juniktirdi. Uzoq-uzoqlarga termuldi. Katta yo'lida mashinalar fonari yonib, o'tib qaytishardi. Odamlar g'imirlab qo'ng'iragan, yungel kun kimlar uchundir boshlanib bo'lgand. Shu payt eshik taqilladi.

- Kelyapsizmi? Buncha qolib ketdingiz? - dedi Naima xavotir aralash.

– Senga nima, uxlayvermayсанmi? – sovuq, qo'rs ovoz jaranglab ketdi.

Naimaning eti jimirladi. Alam bilan og'iz juftladi-yu, biroq sekingina dedi:

– Xavotir oldim.

Jobir o'rniga yotarкан, xotiniga qayrilib qaramadi. Ortidan kirdi. Stul ustida kiyimlar ustma-ust, palapartish yechib tashlangandi. Xotinning sharpasini sezib Jobir ko'rpani boshiga cha tortib oldi. Naimaga alam qildi. Uyni boshiga ko'tarib janjal qilgisi keldi. Shirin uyquda yotgan bolasini o'yladi. O'rniga yotdi. Ko'zlarini yumdi, tezda sovuq qotdi-yu, ko'rpaning bir uchini tortdi. Jobir norozi ohangda inqilladi. Naima baxtli bo'lgan onlarini esga olarkan, beor yillarni ortda qoldirib bir necha yil ortga qaytgisi keldi.

– Oyi, ketdikmi? – dedi bolakay yengildan tortib. – Dadam qachon keladi? Dadamga ketaymizmi?

Naimaning yuragi ezilib ketdi. Jimgina odimlarkan, zinadan poyezdga ko'tarilar chog'ida ham, yo'lga qarab-qarab qo'yardi. Uni kimdir kuza tib qo'yishini istardi. Ortidan yugurmasa ham mayli, "Naima, men seni sevaman" demasa ham mayli. Qo'lini yuqori ko'tarib silkitib qo'ysa, bas.

NOMALUM AYOL

Men unga ko'p bora duch kelganman. Universitetga borish uchun metro bekating aynan u chiqadigan yo'lagidan yurishga to'g'ri kelardi. Bir qancha yondan shoshilibgina o'tib ketardim. Lekin bir gal oqsoqlangancha aravacha sudrab ko'ngilim bu ayol e'tiborimni tortar, ba'zan unga orqa tartidan, ba'zan oldi tomondan bir ko'z tashlab qo'yardim, xolos.

Boshqa safar uni metroning chiqaverish joyidan o'ta qadamcha narida ko'rdim. Taxta stol, ustiga mayda-chuyda yoyib qo'yilgan, ayol esa stolhuda stoliga suyangancha o'tirardi. Oldiga tutilgan fartug'i eskirib ketgan, rangi o'chib, kichikligi jigarang tus olgandi. Oyog'ida qalin oqish jun paypoq, qalin "angorka" ko'yilgining ustidan guli rangi bilan qorishiq, tugmali jun pantofl kiygandi. Sochlari siyrak, qorasidan ko'ra oq ko'proq, boshining tepasiga o'rama qilib yig'ilgan, yuzi ajin bosgan bir qari ayol edi, ehtimol.

U o'lgan-ketganga parvo qilmas, mizg'ib oshmoq hudek, musticha kabi ko'zlarini ochib-yu- tash o'tirardi, xolos. Bir gal shu bechora ayoldan minnatli sozib olsamnikan, deb o'ylaganim rost. Biroq, sovuq, soch to'g'nog'ich, hasharotlar in hush dori, va yana allambalolar. Biroq narsa-

larining chang bosib yotishi yoqmasdi. Odamning ko'ngli tortmaydi.

O'zga bir tilni o'zlashtirish oson ish emas. Ko'ryaga kelganimdan beri, urinaman, televizordagi turli dasturlarni ko'rishga harakat qilaman. Bir gal to'qizta bolani tug'ib katta qilgach, barchasini mustaqil hayotga qo'yib yuborgan ona haqida ko'rsatuv bo'ldi.

Ona hali tetik, ikki-uch oyda bir keladigan farzandlari haqida mamnun so'zlaydi. Biroq qirg'q kirib ham turmush qurmagan qizi yilda bir kelarkan. Ko'rsatuv bahona yig'ilishibdi. Ona quvonchdan yal-yal yonadi. Qo'li qo'lga tegmay ovqatga ummaydi. Ellikka kirgan o'g'ilning na xotini, na bolalari yordamlashay demaydi... Bu yoqda uka-singillar ovqatning pishishini sabrsizlik bilan kutadi. Onaning yelkalari chiqib, xlyol enkayib qolgan. "Bolalarni tun-u kun yelkamda ko'tarib yurardim, u paytlar qiyin edi. Zamon ishlamaganimizga qo'ymasdi, bolalarning qotni to'q, usti but bo'lishi uchun kecha-yu kunduz ishlashimiz kerak edi", - deydi ayol jilmayib.

O'g'ildan sado chiqmaydi. Qiz indamaydi. Ular ko'rsatuv sharti bo'yicha onasi pishirgan taomdan yeb bolaligini eslashi kerak ekan. Aslida, ham shu uchun kelishgan. Ona uch-to'rt xil taom tayyorlaydi, bolalarining iktitasi ish sabab kelolmabdi. "Qoyil-ey..." deyman alamimdan.

Farzandlarining nimani yaxshi ko'rishiga qida to'liqlanib gapirarkan, ona bechoraning nimani yaxshi ko'rishiga haqida hech kim og'iz ochmagan jahlini chiqaradi.

Shuncha bola tug'ib katta qilsang-u... - deyman o'zimni zo'rg'a bosishga urinib.

Mega asbiylashasan? Shunaqalar ham bor, - deydi dugonam xotirjam.

O'zing o'ylab ko'r, axir, ona oldidagi... - hamon achiqig'imdanda tusholmayman.

Avyapti-ku, pul yuborib turamiz deb, - deydi dugonam televizorga ishora qilib.

Pol, o'lsin, - deyman, so'ng boshimni egaman.

Yuragim uvlashadi. Onamni sog'inib ketaman. Nimura telefon qiladi.

Milu, qizim, yaxshi yuribsanni? Qachon kelaman?

Bu savol onamni mas, ko'proq meni qiynaydi. O'qib yuqumning yigirma beshinchisida tugaydi, beshinchi yigirma yettisiga olganman.

Onam emas, men kun sanayman. Shunchalar yaxshi ko'ramanni? Meni onam tomon tortib buragan nimu u? Tushummayman.

Onamning o'gay ekanini bilganimda gay aholiga tushganimni aytib berishim qiyin. O'shanda o'ga yashar qizcha edim, ukam endigina maktabga borib boshlagan paytlar... U sho'x edi, u bir

yerda turmasdi. Goho piyolani sindirib qo'yar, gohida divanning ustiga chiqib sakrardi. Oyog'i singan stul uchun ham, singan kosa uchun ham men kaltak yerdim. Bir kuni chidolmadim.

– Nega meni urishasiz, ukamga indamay-siz-ku? Men o'gaymanni? – dedim.

Bu so'z tilimga qayerdan yopishganini bilmayman.

– Ha, – dedi onam. – Sen o'gaysan, – dedi menga yovqarash qilib. – Bilasanni, nega seni uraman, alaminni olaman, mana bular uchun, – dedi u yengini shimarib bilagidagi ko'kish izlarni ko'rsatarkan. – Har bittasi uchun javob berasan hali.

Onam qo'l-oyoqlarida har-har zamon paydo bo'lib qoladigan bu izlarga avval e'tibor berib qaramagan ekanman.

Men qotib qolgandim. So'ng yig'lagim keldi. Uydan qochib chiqdim. Uyimiz orgasidagi qarovsiz dalalarni birma-bir ortda qoldirib chopdim. Men bu dunyoda yolg'iz qolgandek edim. Hech kimi yo'q yetim edim, go'yo. Bilmadim, qancha chopdim, qancha yugurdim. Nihoyat, katta bir ariq bo'yida to'xtadim. Shataloq o'tib oqayotgan beg'ubor suvga qarab qancha o'tirdim, bilmayman. Tizzalarimni quchib uzog' o'yladim. Yig'ladim, ko'zyoshlarim suvga qo'shilib oqdi. Yuzimni chayib o'rnimdan turganimda quyosh shafaqqa bosh qo'yayotgan, osmon qizg'ish tus olgan bir payt edi.

Men ortimga qaradim. Qaytishga qaror qildingim. Meni urushsa ham, ursa ham mayli. Meni qolmasam bo'lgani. Balki, o'gay onam ishtandagi ko'kish izlar yana ko'payishini istamaydirman.

Barvoza oldida onam ilhaq turardi. Paypoqchan yalangoyoq... Boshidagi ro'moli silliqib sal nariga tushib qolgan, tushganini-da sezmagani... U meni ko'rib qotib qoldi, biroq hech nima demadi. Ko'zlarida yosh ko'rganday edim.

Ishundan keyin meni boshqa urishmay qo'ydi. Ilham yomon ish qilsa, chidardi, tishlarini tishlariga bosganida g'ijirlab ketar, yomon qarar, biroq meni urmasdi.

Qayerdir kun yodimga tushib, onam bilagidan ko'kish izlarni qildirdim, topolmadim.

Ko'rsatuv tugay, deydi. Bolalar qorni to'yib, bo'choqga chiqishadi. Lash-lushlarini mashinalariga o'tirishadi. Ona ikkita tuguncha ko'tarib chiqadi, kelolmagan bolalariga ovqat berib yuboradi. Ona bolalari bilan qo'l siltab xayrlasharkan, ajin bosgan, bug'doyrang qadoq qo'ltari bilan mujalarini siypalaydi. Kameraqa qarab turib "sog'inaman-da" deydi mung'ayibgina.

Ko'rsatuv xodimlari uchrashuvga kelmagan o'g'illarni izlab yo'lga tushishadi. Topib boradi, katta katta, keng-u mo'l uylar...

– Nahot bir burchagiga onang sig'maydi? deyman yana jahlim chiqib.

Bu gal dugonam ham indamaydi.

O'g'il onasining ovqat berib yuborganidan suyuq qo'yadi. Bir qoshiq ichadi, so'ng onasini maqtaydi. "Onamning ovqatlarini ko'p sog'laman. Onam shirin ovqat qilardi..."

So'ng telefon orqali onasi bilan suhbat quradi. Rahmat aytadi.

– O'l-a, bu kuningdan... – deyman o'zini tutolmay.

Ko'rsatuvi oxirigacha ko'rolmayman. Bar-doshim yetmaydi. So'ng dugonamdan so'rab olaman. Istamaygina aytadi u ham:

– Shu... o'zing ko'rding-ku... Onasi: "Men ha-yotga kelib ko'rgan quvonchim shular: Farzand-larim baxtidan quvonaman, ularning katta ish-larda ishlayotganini eshitib suyunaman", – dedi. Erta tongda yana o'qishga shoshilaman, me-ro ichida yugurib yuraman. Biroq bugun negadir u ayolni ko'rmadim. Metrodan chiqaverishda, chapdan o'n qadamcha narida stoli va ustiga to'nkarib qo'yilgan stuli turar, belidan argon bi-lan tang'ib qo'yilgandi. Hayron bo'ldim-u, pa-vo qilmay o'tib ketdim. Keyin imtihonlar bilan bo'lib, esimdan chiqibdi.

Biror ikki haftacha ko'rmadim, shekilli. Yana bilimadim.

Bir kuni metrodan hovliqib chiqdim. Me-troning shundoq chiqaverishida, suyanibgina bir

ayol o'tirardi, ikki buktilib olgan... Egnida eski, kir-palto, boqibga qora shapka, qalin shim kiyib ol-gan, oyog'ida etik. Sal narida mayda-chuyda so-lingan aravachasi do'ppayib turar, o'zi esa musi-chadab ko'zlarini bir ochib, bir yumib behol o'ti-rardi. Oldiga qo'yib olgan kichkinagina idishcha ichida bitta yuz von (koreys pul birligi)lik tanga turardi.

Men unga bir qaradim, xolos. Doimgidek shoshilayotgandim. O'n qadamcha yurdim. Ayol mayda-chuyda qo'yib savdo qiladigan stol qiyshayib qolgan, stul esa yer bilan bitta sinib ketardi. Nima bo'lganini tushummadim. Taxmin qildim, xolos. Biror mast kishining ishi bu.

Metrodan bir necha kunlar o'tdi. Endi shu man-asa har kungidek bir xil davom etardi. Ayol metrodan chiqaverishda suyanibgina o'tirar, oldidagi idishda bir dona tanga yotar, sal nari-da mayda-chuyda solingan aravacha mung'ayib turardi. Endi quyosh qizdiradigan kunlar yaqin, biror ayolning egnidagi kir palto hanuz yechil-magan.

O'qituvchimiz bir gal onasini xor qilib tashlab ketadigan farzandlar haqida gapirib qoldi.

– Qariyalar uyiga joylash uchun katta pul to'lash kerak, shuning uchun onasini o'rmon ichkarida qoldirib, siz shu yerda o'tira turing, men hozir keleman, deb ketib yuboradiganlar hana bor, – dedi u g'amingin bosh egib. – Bir gal aylanmani boramiz, deb onasini kiyintirib, aéro-

port ichida qoldirgan o'g'il kameralar sabab fosh bo'lib qolgandi.

Qaytish fursati yaqin. Oxirgi marta universitetga yo'l olgan kunim... Doimgidek metro oldida o'sha ayolni uchrataman, deb o'ylagandim. Bir-ikki so'm orttirganim bor edi... Biroq uni topolmadim... Bir chekkada aravachasi-yu tangga solingan idishi turar, o'zi esa yo'q edi.

ORZU VA DENGIZ

1

Taqtubeklik Amangeldi otani bilmaydigan kishi yo'q. Yoshi yetmishdan oshgan bu qariyani butun o'vul taniydi. O'zi qotmadan kelgan, chuvaklona chol, lekin tinim bilmaydi. Cho'qqaygan soqoli, yakkam-dukkam mo'ylovi bor, butun yuzini tirtish qoplagan bu chol saxiyiligi bilan ham nom qozongan. Orolga kelgan borki, uning mehmoni. Shunganikan, otani butun Orol bo'yi, hatto Toshkan taniydi.

Amangeldi otaning bobosi ham, bobosining bobosi ham baliqchi o'rgan. Baliqchilar aslidan, baliqchilar qishlog'ida yashardi. Qishloq Orolning shimoliy sohilida joylashgan, g'ayim, sershovqin bir maskan edi. U paytlar ota yosh edi, kuchga to'la edi. Otasidan qolgan kasb - baliqchilik bilan shug'ullanar, shu kasbga mehr qo'ygandi. Tong otmay dengizga chiqib ketarkan, kun botganda qaytar, bir kunda yuz kilolab baliq tutgan paytlarini eslarikan, ko'ziga yosh qalqadi. Orol ovuldan keta boshlaganida hech narsani tushunmay qoldi. Barisi shuncha far toz to'y berdiki, bir kechada Orol bir necha chiqqim ortiga chekindi. Ulkan kemalar sayozlarda tiqilib qolib ketdi. Suv sho'rtanib baliqlar

o'ldi. Oxirgi bor dengizga tashlangan to'riga o'lik baliqlar chiqdi.

Orol dengizining o'sha to'lib-toshgan paytlarini har qo'nsaganida, ko'ziga yosh keladi, yosh boladek ho'nglab yig'laydi. Ovuldagilar keyinroq bir necha chaqirim yo'l bosib Orol atrofidagi kichik ko'llarga borib baliqchilik qilib yurishdi. Biroq u ko'llarning ham ko'pi qurib qoldi, iqlim o'zgarib to'qayzorlar yo'qolib ketdi, hayvonot olami qirilib bitdi. Mana necha yilki, ota qo'lliga to'r olmadi, qo'llari to'rni shunchalar sog'ingan-ki... Yoshi yetmishdan oshgani bilan Orol dengizi bo'yida o'tgan bolaligini yaxshi xotirlaydi. Orol bo'yida cho'milib qumli sohilda yotib, oftoabda toblangani haqidagi hikoyani qayta-qayta aytaveradi. Bu hikoyani butun ovul biladi. Bugun dengiz o'rni jonsiz sahro, toshloq bir joy, endi bu yerlarda har qanday ulov ham yur olmaydi. Har kungidek qariya bugun ham Orolni ko'rganini yo'lga o'tlanayotganini sezgan xotini javranishini boshladi.

– Yana Orolni ko'rganini ketyapsizmi? Bormasangiz, nima bo'ladi-ya?

Ayjan xola har kuni shu savolni beradi. Javobini biladi, harchand qarshilik qilmasin, choli baribir yo'llidan qolmaydi. Nima qilsin, qarib shu choliga suyanib qoldi, uzoq yo'l bo'lsa, qo'yib yuborgisi kelmaydi, ayaydi-da.

– Ishing bo'lmasin! Tez borib kelaman.

Amangeldi ota uch g'ildirakli mototsiklini o't olotirarkan, eng avval idishida suv bormi-yo'qmi, tekshirib oladi. So'ng o'rindi q osha o'tirarkan, Orol tomon oshiqadi. Har kuni shu ahvol, bir necha chaqirim yo'l bosib Orolni ko'rib qaytmasa, bo'lmaydi, ko'ngli joyiga tushmaydi.

Mototsikli ustida silkinib borarkan, ko'zlari yunayam qisilib ketadi, shamol turib qum to'zoni bo'ylariga kirib achishtiradi. Biroq ota yon bermaydi, yana yo'lida davom etadi. Og'iz-burun aralash o'rab olgan chit durrasining bir chetiga ko'zlarini ishqalab olib yana yo'lga qaraydi. Shamol yugurib, tuz chang ko'tariladi. Shunda ham parvo qilmaydi. Ko'zlari o'rganib ketgan, chug' to'zon kiraverganidan ko'zlarining kosasi kichrayib qush ko'zi bo'lib qolgan. Dengiz o'rnidagi sahroqum uzoq-uzoqlarga cho'zilgan. U yer-bu yerda qurilgan saksovuilar ko'zga tashlanadi. Tuz har sanalari uzoqdan qor yog'gandek ko'rinadi. Avvaleri minglab o'simlik va baliqlarga bag'ri to'la dengiz bo'lgan bu joylar endi qaysi bir sayyora yuzasidek g'adir-budir tosh yo'l, xolos.

Juda uzoqdan mo'l tirab Orol ko'rinadi. Yaqinlashganing sayin kattarib boradi. "Qani endi, qani endi... o'sha to'lib-toshgan paytingga qaytayding", choling xayolidan doimgidek o'y o'tadi. "Qani endi mo'jiza ro'y bersa-yu, Orol suvga to'lib, bu sahrolar ustiga dengiz yopirilib ketar, sahroqumda tiqilib qolgan kemalar yana to'liqin ustida chayqalsa..." Ota har gal dengizga

cha bo'lgan yo'lda shularni o'ylaydi. Qalbida hali so'nmagan umid uchqunlari sabab, hamon Orol qaytishiga ishonadi.

Mototsiklni bir necha chaqirim narida to'xtatadi, Orol sohilidan uzog'roqqa qo'yadi, yo'qsa, botib qolishi mumkin. Oyog'ida kirza etik shaloplaydi, Orol tomon shoshiladi. Qo'lida suv idish, nihoyat Orol qirg'og'iga yetib keladi, qadrdoni oldiga kelgandek shodlanadi, aybdordek tiz cho'kadi.

– Keldim, Orolim, keldim. Bugun yana seni sog'inib keldim. Kelishimni intiq kutdingmi? – ming'irlaydi ota o'zi eshitadigan bir ovoza.

“Xush kelding!” degandek to'liqlar qirg'oqqa shoshiladi, ko'pikli suv otaning tizzalarini bir quchib qo'ygandek, yana ortga qaytadi.

Ota bundan suyunadi. Meni kutib oldi, degan o'yg'a boradi. So'ng o'zi bilan olib kelgan suv idishning qopqog'ini ochadi. Qo'llarini mavlanib turgan orol ustiga tutadi. Idishdan quyilayotgan suv barmoqlari orasidan tushib, Orol yuzasida doiralalar chizgancha, zunda unga qo'shilib ketadi. Suv tomchilarida quyosh aks etadi. Unda hayot mujdalari ko'ringandek bo'ladi. Idishdagi suv tugagach, ota bo'sh idishni orqaroqqa, to'liqlar yetolmaydigan yerga uloqtiradi. So'ng yana Orolga yuzlanadi.

– Senga suv olib keldim-da, Orolim. Senga suv olib keldim. Endi qaytmasang bo'lmaydi, sensiz ko'p qiynalib qoldik. Orolim, bizdan xafa bo'lga-

ning yetar, bizni jazolaganing yetar, bo'ldi endi, qayt, arazingni yig'ishtir. Sening dengiz bo'lganingni ko'rib keyin ketaman, ungacha o'lmayman, Orolim. Seni ko'p xafa qildik, bilaman, Say-hun bilan jayhunning yo'lini to'sdik, seni o'ylamalik, sen bizdan arazlading, xafa bo'lding, bilaman. Qani endi, qo'linda bo'lsa ekan, har ikki daryoningni sengacha olib kelardim. Qani endi qo'llindan kelsa ekan, seni suvga to'ldirardim.

Orolim, sen ham ularni tushungin-da. Ularga ham suv kerak, ular ham bolasini boqishi kerak, paxtasiga qaramasa, sholisini sug'ormasa, qanday turmush kechiradi, axir. Ular ham o'zini o'ylaydi, mana, men seni o'ylayman, Orolim. Qani, yana avvalgidек dengiz bo'l, Orol, – ota ko'zidagi yoshni tirish bosgan qadoq kaftlari bilan artarkan to'lib ketadi. – Bizni kechir, Orolim. Qaytmasang bo'lmaydi. Bolalarim, nabiralari-hu, mayli, ulg'ayishdi, sening ertaklarini aytdik, seni tasavvurlarida jonlantirdik, – Ota, endilib ketadi. Picha nafas rostagach yana davom etadi. – endi ularning bolalariga nima deyimiz, bolajak avlod bizlarni qarg'amaydimi? Bizning satimimiz deb ularni jazolama, Orolim.

Ota jim qoladi. Chuqur xo'rsinadi. So'ng o'rnidan qo'zg'aladi. Ortga qaytarkan, tanasini yarim o'g'irib, yana Orolga tikilib qoladi. Bu qarashda endi sening navbating, seni kutaman, dengizim, degan nido bordek. Buni Orol tushunarmikan, uchi-uchidan kelgan bu hayqirg'ni Orol eshtar-

– Nechuk erta qaytibsiz? – qoʻlmi beliga tiragancha ostonada Ayian xola qarshilaydi.

2

Erta sahardan ostona qo'shni Mamat ko'rinish beradi. Sodda odamlar-da! Orolga kimdir kelayotganini eshitishsa, shunaga o'ylashadi Orolni qaytararkan, Orolga suv olib kelarkan deb har kelgan odamdan umid qilishadi.

– O'ulda duv-duv gap. Hamma shu haqida gapirayapti. Sizning xabaringiz yo'qmi? Dunyoning narigi burchagidan olimlar kelayotganimish. O'g'lingiz olib kelayotganimish.

- Ertaga. Ertagamish, xola. Rayonda hozirlik

ORZU VA DENGIZ

Qo'llarni ko'rganimga ham sakkiz oy
ke'libdi, - barmog'i bilan hisoblaydi Aryan xola.

– Nilima deysiz, chol, – ejikilab so'radi Ayjar

— Kuchli, uning ham ishi bor, nima deysiz

Intihidan quruvat olishni osonmi? – Aryan xola do
imolidek o'g'lining yonini oldi.

...Ota indamadi, so'ng xo'rsinib qo'ydi. O'tmish yodiga tushib ma'yus tortdi, chog'i.

Allaberdida unda hali tug'ilmagan edi. Orol suvi haddan ziyod sho'rlanib ketgan paytlar, iqlim o'zgargan, shahardan kelgan olimlar bolalarni emizmaslikni aytib ketishgandi. Egizagi ikki oylikmi yoki uch oylikmi, esida yo'q. Ayian xola emizmasam, nima beraman, nima yeydi bulat, ona sutning ziyoni yo'q, deb har xil gap-so'zlariga quloq osmadi, emizishni davom ettirdi. Egizagi ko'p yashamadi. Nima sabab bo'ldi, aniq emas, balki Orol qurigach iqlim o'zgarib, zaharli moddalar ta'sirida shunday bo'lgandir, balki emizmaganda yashab qolarmidi, ehtimol, orga-nizmi nimjonlik qilgandir.

Ota ularni yerga qo'yganida, og'ir qayg'uda edi. Bir yuqda Orol ketib qolgan, bir yuqda bolalaridan aytilgan Amangeldi ota bir necha vaqt o'ziga kelolmay yurdi. Qayg'u hadeganda arimadi, ancha vaqt bolali bo'lisholmadi.

Allaberdida otasining qalbida umid uyg'otdi. Yashashga, Orolning qaytishiga umid berdi. O'g'il ko'rganini suyuqchilab ota eng birinchi Orol bo'yiga borgandi. O'zini Orolga otgan. Orol bag'ridan chiqqanida hamma yog'i oppoq tuz edi. Keyinroq, Allaberdini yetaklab Orol bo'yiga ko'p bordi. O'g'ilning murg'ak qalbida Orolga mehr uyg'otdi. Tabiatni sevishini, e'zozlashini va unga e'tibori bo'lishni o'rgatdi. Hali o'n yoshga kirmagan bola tabiatga ehtiyotsizlik oqibat-

ti olinmalariga olib kelishini bildi. Tabiat bergan narsalarning qadriga yetmaslik qanday oqibatlarga olib kelishini tushundi.

Ovuldan ketayotganida hali mo'ylabi sabzalanmagan yigit edi. O'qishga kirib, to'rt yil o'qiydi. Har olti yo sakkiz oy deganda bir kelib-ketib yurdi. Amangeldi ota, o'g'ilni o'qishni bitirsa qaytadi, deb o'ylagandi, Allaberdida qaytmadi. Ekologiyamidi, tabiatni asrashmidey, nomi albatta bir tashkilotga ishga kirdi. Tirishqoq, choyir bola edi. O'sha tashkilotda yaxshi ishlab barchalar e'tiboriga tushdi. Lavozimi oshdi, katalardan birining qiziga uylandi. Ovulda katta to'y qilishdi. Kelining otasi boy ekan, to'yni o'zi qilib berdi, cho'l-kampirga og'irini tushirmadi. Bir hafta turdimi, yo'qmi, kelin ketamanga tushdi. Toshkanda yashaydigan bo'ldi. Ota keliniga qo'shilib ketayotgan o'g'ilidan picha gina qilib yurdi.

Ota, Toshkanda o'qidim. O'sha yerda ishlayotman. Keliningiz ortidan ketayotganim yo'q, - dedi o'g'il.

Kelin, baribir, birga ketdimi, birga ketdi. Ovulda rosa gap-so'z bo'ldi. Qari ota-onasini tashlab ketdi, deyishdi. Shaharda ishlaydi, dedi gapga kim ham ishonardi. Ota bir mudat odamlar ko'ziga ko'rinishdan qochib yurdi. Tushadigilar bilan gaplashmay yurdi. Vaqt o'tib gap-so'zlar unuttildi. O'g'il o'sha ekologiya tashkilotidagilar bilan bir necha bor ovulga kelib

ketgach, odamlar endi teskari gapira boshladi. Amangeldi otaning o'g'li kattakon bo'lib ketibdi, Orolni qaytararmish, degan gap oraladi.

3

Ota qo'lida narsa turmay, tushib ketavergani-dan uyg'a mehmon kelishini taxmin qildi. Yaxshi-likka yo'ydi, kimdir yo'qlab kelishiga ishora bildi. Kechga yaqin rayon hokimi "Assalomu alaykum, ota" deb kirib keldi. Shaxsan o'zi keldi.

– Allaberdiyon kazo-kazolar bilan kelayap-ti ekan. O'zingiz mehmon qilasiz-da, ota. Nima kerak bo'lsa, ayting. Mana, biz bormiz, – dedi ko'krak kerib.

Mamat aldamagan ekan-da, xayolidan o'tkaz-di ota. Shu tobda o'g'lining kelishi haqida o'ylar-kan, "rostdan Orolga suv olib kelsa-ya" xayol qilardi. Allaqayerdan eshitgandi, Kaspiydan suv yo'li ochib kelinsa, Orol tirlishi mumkin emish, Kaspiydan suv olib kelinsa, Orol yana to'larmish... Biroq bunga kim ham rozi bo'lardi. Tana bosh-qa dard bilmas, deyilar: jar solgan boshqa, jon koyitgan boshqa. Orol quriyotgani bilan kimning necha pullik ishi bor. Yo'q, ota unday o'ylamaydi. Necha yilki, keti uzilmayotgan olimlardan umi-di bor. Bejiz kelib-ketmayotgandir, bir yo'lni to-pishar, deb o'ylaydi. Orolning bir kuni to'lishiga ishonadi. "Dengiz bo'lib, o'zaniqa sig'may ketadi, hal", deb qo'yadi. Umidini hech so'ndirmaydi. "Bir uyum temir-tersakka aylanib qolgan kema-

larni qayta sozlash kerakmikan? Shoshib qolmas-tilarnimiz", xayolidan o'tkazib qo'yadi.

– Bu gal ham chet elliklar kelarkan, ota. Ular nimna yeydi, baliq yeydi-da, sizga besh-o'n kilo baliq berdirib yuboraman, – hokim tinmay ga-pirdi. Otaning esa qulog'i tom bitgan, ko'z oldida dengizning mavlanib turgan suvarida chag'alaylarning g'uj'on o'ynayotgani gavda-lanadi. Kemalarning oq yelkanlari quyoshda tovlanib, sohilida cho'milayotgan bolalarning shor's qiyqirig'i atrofini tutib ketadi.

Hokim otaning yuzidagi nimbassumni o'zi-cha tushundi, aytganlarim otaga ham ma'qul kel-di, deb o'yladi, ko'ngli xotirjam tortdi. Aslida-ku, ota buvi ham kelganlarni mehmon qiladi-ya.

Mehmondorchilik moyli bo'lgani yaxshi-da, ota, Nimna dedingiz-a? – xir-xir kuldi. – Bo'pti, men boray. Ota, sizga kuch-quvvat tilayman, – hokim qo'llari siqib ko'cha tomon borarkan, chol unga titilgancha, ortidan o'ychan qarab qoldi. Hamon xayolida o'sha dengiz bo'lgan Orol.

Aylan xola o'sha kuni tinim bilmadi. Uy tozaladi, "O'g'lim kelayapti, yana kim bilan, chet elliklar bilan", ichida takrorlagancha, qo'li-oyo'g'i chiqqan bo'rtib keldi. Ko'nglini g'ash qilgan nar-sa, o'g'ildan ham ko'ra nabiralarini sog'ingani, o'g'li mehmonlar bilan kelayotgan bo'lsa, ular-ni olib kelolmasligi aniq, o'zicha taxmin qildi. O'ngan gal keganida, nabiralarini ko'rib ko'zi qovragan, Bo'yi o'sib-ulg'ayib borayotgan nabi-

ralari atrofiida girdilkapalak bo'lganini eslarikan, yuzi yorishib ketdi, xursand jilmaydi, biroq zunda sevinch o'rmini qayg'u egalladi. Xo'rsinib qo'ydi.

O'g'li Toshkandan uy olganidan keyin, ta'til bahona bir kuni kekxa ota-onasini ham olib ketishga keldi.

– Yuringlar, birga yashaymiz. Bu yerlarda nima qilasiz? Dengiz endi yo'q, sahro bilan shamoldan o'zga nimasi qoldi. Yozda jazirama issiq, qishda qahraton sovuq, tuz bo'ronlari yopirilganida qayerga qochishni bilmay qoladi, kishi. O'zingizni qiynamang, – dedi ko'nglini qatitiq qilib.

Qariya o'g'liga picha termulib turdi, bu gaplarni qanday aytayapti, Orolga mehri susaydimi, bilmog'chi bo'ldi. O'g'li bu gaplarni kekxa ota-onasini ko'ndirish uchun aytayotgan ko'rinnardi. Biroq bu gaplarning ahamiyati yo'q. Ota baribir ko'nmashligi aniq edi, Ayyan xola ham tug'ilib o'sgan vatani tashlab ketgisi kelmad.

– Shu yerlar ona yurtimiz. Tashlab ketolmaymiz, – deganiga ko'nmadi o'g'li ham. Qistalang qilaverdi.

– Endi yosh emassiz, kimdir g'amxo'rlik qiladigan yoshdasisiz. Yoninda bo'lsangiz, ko'nglim xotirjam, sizsiz qiyin menga ham, – dedi.

Ayyan xolaning ko'zlari yoshlandi. Otaning ham ko'ngli yumshadi. Biroq Orolini tashlab ketarmidi? Yo'q, tashlab ketmaydi. Shu yer-

da tug'iladi, shu yerda ulg'aydi. Ota-bobolarini bog'riga olgan shu makonni tashlab ketishga ko'zi qiyarmidi, yo'q. Tuz bo'ronlari tursa, nima bo'пти. Sahroga aylangan bo'lsa, nima bo'пти. Harbir tashlab ketmaydi. Orol bir kuni qayta dengizga aylanishini kutadi. Umri oxirigacha kutadi. Hatto bir-ikki hafta turib kelishga ham bermagan o'sha Toshkanga, butunlay ketarmidi, yo'q. Ketmad.

– Holam, o'lsam, shu tuproqda o'laman. Senning Toshkaning menga begona, yosh bo'lsam ekan, o'sha yerni makon qilsam. Endi bo'larim bo'lib bo'yovim singgan, – dedi. O'g'li yana og'iz jullagan edi, – Orolimni ko'rmasam yasholmayman. Ikki qariya bir kunimizni ko'rarmiz, sen hattover, sening yo'rig'ing boshqa, – dedi.

Shu bilan masala yopildi. Ora-sira Ayyan xola Toshkanga bir-ikki borib o'g'linikida turib keldi. Lekin endi yoshi o'tib, yo'lga yaramay qoldi.

4

Buydor kabi shirin narsa yo'q. Kutasan, intiq bo'lasan, kutgan kuning kelganida esa, yurag'ing quvonchdan hapqiradi, dupir-dupir qiladi. Kutilib ketasan. Ayyan xola ham shunday bo'ldi. O'sha kuni bir gala chet elliklar orasida o'g'lini bo'rtganida yig'lab yubordi, bo'ynidan quchoqlab yig'labdi. O'ziga kelgunicha yig'labdi. Chet elliklar hayron qoldi, pichir-pichir qilib qoldi. Bo'ng maqsadga o'tildi. Hamma ishga kirish-

di. Tekshir-tekshir boshlandi. Yana nimalardir bo'ldi. Qaqrab yotgan qum barxanlariga uzozq tikilib turishdi. Qumliklarda tiqilib qolib ketgan kemalar oldida suratga tushishdi. Cho'kib bo'rayotgan bandargohlarni suratga olishdi. Yas-tanib yotgan tuz tepaliklarini ko'rgani borishdi. Sahro-cho'l ustida uzozq tortishishdi, uzozq suh-battashishdi, uzozq so'zlashishdi. Har galgidek o'tgan bu galgi uchrashuvdan ham biror natija bo'lar, deya ovul ahli yana kutadigan bo'lishdi.

So'ng mehmonlar otaning mehmoni bo'lishdi. Baliqlarni maqtab-maqtab yeyishdi, sara ichimliklar ichishdi. O'g'lini ham maqtab qo'yishdi. O'zlari bilan, qilayotgan ishlari bilan maqtanishdi. Bu galgi keldi-ketdi ham uch kun-bir haftaga cho'zladigan bo'ldi. Olimlar ko'krak kerib nimalar bilandir mashg'ul bo'lishdi, jurnalistlar kameraga olishdi, intervyu so'rashdi, fotograflar yaxshi kadr izlab yurishdi. Orol haqida ko'rsatuv qilinadigan bo'ldi, qachon efriga uzatilishini telefon qilib aytadigan bo'lishdi. So'ng ketishdi.

Yana nima qoldi? Amangeldi ota qoldi, Ayjan xola qoldi, Mamat qoldi. Ular ortga qaytib ketishdi. Qop-qop va'dalar berib ketishdi. Lekin otaning yuragida umid qoldi, zora, bu galgi olimlar bir yo'lini topishar, degan umid qoldi. Orol bir kuni qaytadi, degan ishonch qoldi. Orol bizdan xafa bo'lgan, bir kuni arazini yig'ishtirib ortga qaytadi. Men uning o'zaniga to'lib-toshishini ko'raman yana. Yana yuz kilolab baliq tutaman,

Kuch-quvvatim bor hali, o'ylardi ota. Yana o'z qayg'ini bo'ladi, ishonardi ota.

O'g'lining atrofiga girdikapalak bo'lgan Ayjan xola ham o'g'lini kuzatib ma'yuslanib qoldi. Ko'ngli bir necha kungina to'lib turdi. Endi yana yarmi yo'q. Inson zoti bolasini buncha suymasa, jonidan paydo bo'lgan-da. Bo'lmasa shu qadar suyardi. Joni achib, jonining bittasidan ketib tug'gan-da, yo'qsa, shuncha sog'inarmidi. Halam bolasini deydi. Necha kunlik umri qolgan, bilmaydi, umrining shu pallasida ham bolasini deydi. Ayni damda Ayjan xolaning qalbini o'rtayotgan zo'r bir alam, zo'r bir iztirob yuragini haydirmoqda edi. Orol agar qurib qolmagani-da edi, avvalgidek to'kin-sochin hayot bo'lganida edi, o'g'li uzozqlarga ketib qolmasmidi? Shu yerlarda, yaqinida yurgan bo'larmidi? Shu yerlarni mehmon tutarmidi? Ayjan xola xo'rsinib qo'ydi, bolalarini yuvgan yoshlarni keng, osilib turgan yonilga ardi. Uzozqlarga tikilib uzozq o'tirdi.

So'ng, "mayli", dedi, o'ziga tasalli berganday yechirib, "Orol bahona o'g'limning diydorini bo'rdim, Orol bahona o'g'limning katta-katta davarlarini to'ldirib o'tirishini ko'rdim. Orol bahona o'g'lim bugun o'z o'rnini topganini ko'rdim. Lekin Orol bundan hech nima ko'rmadi. Lekin Jonidan Orolga hech bir naf bo'lmadi". Ayjan xola bilardi cho'li Orolning qaytishiga ishonsa-da, u ishonmasdi.

Amangeldi otaning joni qattiq, deyishardi taniganlar. Chunki qishni qish demay, yozni yoz demay, qo'li mehnatda edi. Har kuni necha chaqirim yo'l bosib Orolni ko'rib kelardi. Yozda tuz bo'ronlari yo'lga to'g'anog bo'lishga urinar, qishda tizza bo'yi qorlar yo'lini to'sardi. Lekin ota bo'sh kelmasdi. Uch g'ildirakli mototsikliga o'tirib o'sha ikki piyolagina suvni Orol suviga qo'shib kelmasa, bekor, turib turganday, o'tirib o'tirganday bo'lmasdi.

Ayjan xola pechkaga o't qalarkan, choliining hayallayotganidan bezovta bo'ldi. Bu galgisi doimgi bezovtalikka o'xshamadi. "Axir, yoshi bir joyga borib qolgan chol bo'lsa, yo'l-po'lda yiqilib qolsa, kim yordam beradi?" o'ylardi o'zicha. "Kim joniga oro kiradi?"

Qishda erta kech tushadi. Qorong'i oralgani sari Ayjan xolaning yuragi qinidan chiqib ketgudek urarkan, e'tibor bermaslikka tirishardi. Qo'li bilan o'tni turtarkan, xayoli tashqarida, "tiq" etgan tovushga quloq tutardi. Ayjandi-ya. "Borishingiz shartmi, bugun har kungidan sovuq, hamma uyda o'ranib o'tiribdi. Hech kim ko'chaga chiqmaydi bu sovuqda" deb. Quloq osmadi. O'sha termosini ko'tarib mototsiklini o't oldirdi. Motori muzlab qolgan, shekilli, qaynoq suv olib chiqib ustiga quydi. Yana nimalardir qildi. "Qani endi yurmasaydi", qarg'anardi, Ayjan xola. Yo'q, qarg'ishi o'tmadi.

Vaqt allamahal bo'ldi. Xolaning bezovtaligi e'hlarga aylandi. Endi nima qilsam ekan, o'ylardi Ayjan xola. Tashqariga chiqay desa, bunaga havo-da, och chiyabo'rilar izg'ib yuradigan payt. Qo'li ishga bormas, qo'lidan hech ish kelmasdi. Pechka yaqiniga surildi, devorga suyanib Xudodan so'radi, iltijo qilib o'tirdi. Boshqa nima ham qila olardi, picha turib ko'zi ketgan bo'ldi. Eshikning g'ivqillashidan sergak tortdi. Choli-niing sharpasini sezib ancha xiralashib qolgan bo'zlari bilan uzog tikilib turdi. Eshikka suyanib hamma yog'i muzlab tarashadek qotib qolgan e'holi turardi, yakkam-dukkam soqoli qorli, op-pog' edi. Ayjan xola shoshildi.

– Zarfomdi shu sovuqda? Odamni gapiga kirsangiz bir nima bo'lib qolasizmi? – tinmay javrarnadi.

Pechka ustidagi qumg'ondan issiq suvni to'rtorga quydi. Sovuq suv keltirib qo'shdi. Tarasha bo'lib qolgan kiyimlarni bir boshdan yechar-han, "huf-kuf" qilib choliining muzlab qolgan boshini iltishga urinardi. Iltiq suvda tanasini yuvib, so'ng taftida isib tursin deb pechka yaqiniga qo'ygan yangi kiyimlarni kiygazdi. To'shakka yotqizib ustiga qalin ko'rpa tortarkan, og'zi javrarnadigan to'xtamasdi.

– Ko'ringizmi o'sha Orolingizni? Ko'ringiz pechka tashabini endi?

Ota indamadi. Azoyi badani titrardi, xolos. Ertajah otaning isitma aralash g'o'ng'irlagani eshitildi.

– Orolimni qaytganini ko'rarimkanman, kam-pir? Nima deysan? Bo'ldi, endi bormayman, Endi o'zi kelsin. Mana necha yilki, kanda qilmay qatnading, Orol tobora kichrayaverdi, suvi kamayaverdi, meni chorlagandek, ortga ketaverdi. Endi men bormayman, kampir, eshityapsanmi, endi o'zi keladi, – hansirardi ota.

Ayjan xola cholining qaqrab qolgan lablariga suv tutarkan, isitmada yonayotgan badaniga qo'llining orgasini tutib ko'rdi. So'ng piyolaga dori tayyorlab ichkazgach, ro'molini to'g'riladi-yu, ko'chaga otlandi.

– Mamatga aytaman, do'xtirni olib keladi. – Cholining eshitgan-eshitmaganini bilmasa-da, shu so'zi bilan o'zicha ruxsat so'ragan bo'ldi.

Tong yorisha boshlagandi. Mamat erta sardan hardan Ayjan xolaning kelishini kutmagani aniq Hayron bo'ldi. Palapartish taranib doktorga shoshildi. Ayjan xola ortga qaytarkan, hansiragancha, yo'l-yo'lakay kecha tundan beri takrorlayotgan so'zlarini pichirlab kelmoqda edi.

– Ey, Xudo, cholining jonini omon saqlal O'zing asral Sendan bo'lak so'raguvchimiz yo'q, bizdan marhamatingni ayama.

6

Amangeldi ota o'g'li bilan vidolasholmadi. Qancha issiqlarga, qancha sovuqlarga dosh bergan tanasi bu gal pand berdi. Bu galgi sovuqni ko'tarolmadi. Ayjan xolaning paymonasi ham

to'liq edi. O'zini zo'rg'a tutib turardi. Ellik yildan ortiq birga yashagani – yarmini yo'qotgan yo, qanday yashayveradi? Qanday qiladi endi? Tanasi borib kelardi, dodlar, biroq ovozi chiqmasdi, sannab-sannab qo'yardi. Endi choliniz bu dunyoda qanday yashayman-a? Endi bu dunyoda kimga suyanaman-a?

Ko'zyoshlarining duv-duv oqayotganini ko'rgan yosh-yalanglar unga qo'shilishar, sannashiga jo'r bo'lishardi. Ikkitasi madori qolmagan Ayjan xolaning qo'lligidan tutib o'tirishardi.

Uzoq yo'l. Insonlarni ajratib turuvchi, ularga asab beruvchi ham shu yo'l. Uning nishi botmagan ko'ngil yo'q. U ayirmagan ko'ngil yo'q. O'g'li yetib kelgan kun Ayjan xola peshvoz chiqolmadi. Alahberdi otasidan ayritilgani yetmaganidek, bir kunda onasidan ham ayrilib qoldi. Ikki qabr onasida o'tirarkan, boshidagi do'ppisini qo'llari ushlab olib ko'zlarini yashirishga urinardi. Biroq bo'ng'ragan ovozi tutib turolmadi. Orgarogda o'tirgan o'g'illari qo'llig'iga kirib ortga qaytiboyotganida, ularga suyanib borardi.

Fug'itib o'tgan ota uyiga qaytib bolaligini eslaydi. Onasini etagidan ushlab ortidan pillaib yurgani, otasining qo'llidan tutib birinchi bor Orol bo'yiga borganini esladi. So'ng otasining cho'ponini ustiga tashladi, kirza etigini kiydi. Otasining mototsiklini o't oldirdi. Bolaligida shu mototsiklga o'tirib Orol bo'yiga borgan-bor yulda edi. Endi kap-katta odam, endi o'g'illari

lari uning yoshida. Mototsikl yelib borardi. O'sha yo'l hali-hamon esida. Orolga eltuvchi uzun yo'l bu.

Orol uzoqdan ko'rinish berdi. Oroidan uzoqroqda to'xtadi. Kirza etikda shaloplalgancha Orol bo'yiga kelib cho'kdi. Kirza etik yarmigacha botib ketdi. E'tibor bermadi. Orolga yuzlanib, bor ovozi bilan hayqirdi:

– Ey Orol, yig'lamaysanmi? Endi seni ko'rgani keladigan sening mehriboning yo'q. Senga har kuni suv olib keladigan Xizring yo'q. Ko'rgani bormaysanmi, hech yo'q, qabrini ziyorat qil-maysanmi? Qarzingni to'lamaysanmi? Sening to'lganingni ko'rolmagan otam-a, seni suvga to'ladirolmagan otam-a. Sening armoning bilan o'tib ketgan otam-a, otam.

Ovozi bo'g'ilib, kuchi qolmay yuztuban yiqildi. Orol ko'pik to'liqlari bilan uning yuzini chayishga oshiqardi. Orol qoshida bir inson sarda qilib yotardi. Orol esa jim. Hech bir sado bermas, ma'yus kuzatardi, xolos.

SENI VAXSHI KO'RAMAN, MINO!

– Meni sevasanmi o'zi, Mino?
Xotinimning ertalabdan bergan g'alati savoli if'asini keltirdi.

– Nima gap, azizim? Birga yashayotgan bo'lsak, qolaversa, bolamiz bor. Yana senga nima yetilmaydi? – ming'irladi jahli chiqib.

– Bilmadim, xayolimda meni sira sevmaydiganing o'xshaysan.

Mino indamadi. Yo'qsa, xotini shu choqgacha o'ylab yurgan bir nechta faktlarni qalastirib tashlaydi-yu, mot qiladi. O'zini oqlagani befoyda, xotini, baribir, gapini ma'qullab turaveradi. Hunday paytlarda g'olib bo'laman desang, mum tashlagan ma'qul.

Mino nonushtaga o'tirarkan, eng avval stol chetida yotgan gazetaga qo'l cho'zdi, so'ng hozirgina damlangan qahvadan bir ho'plam icharkan, gazetaning bosh sahifasidagi "Muhabbatmi yo...?" sarlavhali yangilik e'tiborini tortdi. Unda mashhur qo'shiqchining ikki ayol o'rtasida tashlash bo'layotgani haqida so'z borardi.

– Tavba, odamlarga ham hayronsan, muhabbat deb har narsaga tayyor, – dedi "shirq" etib ikkinchi sahifani varaqdikan. – Xo'sh, senga nima beradi o'sha muhabbat, uylanib bola-chaga qila-

san. Keyin-chi? Oila, bolam-chaqam deb umring o'tib ketganini bilmay qolasan.

Uning maqolani o'qib, xulosa kabi aytdan bu gaplari xotiniga tegib ketdi.

– Mino, inson yolg'iz yashab ham o'sha umrini o'tkazadi, undan ko'ra oliang uchun yashashning nimasi yomon? – dedi qo'lini beliga tirab, erining qarshisiga kelib olarkan.

– Ha, to'g'ri, – deb qo'ydi-yu, Mino qahvani oxirigacha ho'plarkan, gazetani bir chetga ulotirib, portfelini olish uchun xonasiga kirib ketdi. So'ng ishga o'tlandi. Eshik oldida o'g'li papkasini orgasiga ilib, doimgidek tayyor turardi.

– Mayli, azizam, men ketdim. Seni sevaman, – deb qo'shib qo'ydi biroz oldingi vaziyatni yumshatishga urinarkan.

– Men ham, azizam. Nihoyat, – dedi eshiklar-eshitilmas ayoli. So'ng, – yaxshi borib kel, – deya yuzida tabassum bilan xayrlashdi.

Mino uydan chiqib, imthon topshirgandek, chuqur nafas olib "uh" tortdi-yu, lift tugmasini bosdi. Avval o'g'lini eshik oldidan olib ketadigan avtobusga o'tirg'izib, so'ng ishga jo'nab ketishi haqida o'yladi. Lift ichiga kirishgach, o'g'li shoshib birinchi qavat tugmasini bosdi, Mino esa xotiram, doimgidek oynaga qarab bo'yinbog'ini to'g'rlarkan, e'longa ko'zi tushdi. "16-qavatga yangi qo'shni ko'chib kelmogda. Soat 9:00 da". Tagida bugungi sana yozilgandi.

"Ohho, yana taqir-tuqur ekan-da", – jiyirindi. Endida ko'tarma kran yuklarni tepaga tashiyotganida qattiq tovush chiqardi, ertalabdan hushlangan taraga-turuq gohi ertaroq, gohi bechoroq tuyg'idi. Shuni o'ylarkan, "Bugun kech-roq kelaman", – dedi ichida. O'n oltinchi qavat. Iltidan miyasiga urdi. Bizdan bir qavat tepa qo'shni-ku. Endi liftida kunda-kunora ko'rib qolgan ajab emas, shuni o'ylab liftdan tashqarilarkan, eshikdan chiqaverishdagi kran va uning oldida yig'ilib turgan bir nechta odamga ko'zi tushdi.

Eshik ochildi-yu, tashqari chiqib, yuk tashuvchi bilan gaplashayotgan yoshgina juvonga qaraguncha qotib qoldi.

Yunso bilan to'qqizinchi sinfgacha bir maktabda o'qishgan. Qarama-qarshi binoda turishardi. O'shanda Mino basketbol klubiga qatnar, Yunso esa basketbol ishqibozi edi. Maktabda sinflar o'rtasida o'tkazilgan musobaqa finalida Minoning harakatlari bilan guruh g'olib chiqgan, o'sha quvonchli kun hamon esida.

Musobaqadan so'ng Mino va uning guruhdoxlarni bir gala sinfdosh qizlar o'rab olgan, qiyqirishmogda edi. Bir payt Yunso ular orasidan ajralib chiqdi-da, Minoning oldiga kelib, turgan yeridan biroz oldinga intildi va uning qulog'iga shivirladi:

– Men seni yaxshi ko'raman, Mino!

O'n olti yosh qizning bu jasorati tahsinga sazovor edi. Mino qisq ko'zlarini boricha ochib, Yunsoning yuziga hayrat bilan boqardi. Bu so'z unga juda boshqacha eshitildi. U Yunsoqa tikilib turarkan, yigit-qizlarning qiy-chuviga parvo qilmas, bir so'z demas, tarashadek qotib qolgan, yutunib qo'ydi, xolos.

Shundan keyin Mino Yunsoni har ko'rganida g'alati bo'lib ketar, unga e'tibor bilan qarardi. O'n olti yoshli yigitcha go'yoki aql-hushidan ayrildi. Biroq bu uzozq cho'zilmadi. Yil yakuniga yetmay dadasining lavozimini oshgani sabab, Minoning oilasi boshqa shaharga ko'chib ketadigan bo'lishdi.

O'sha kech onasi bilan birga yuklarni taxlayotgan edi. Eshik qo'ng'irogi chaliniib, Mino eshik qarshisiga chopib bordi.

– Kim u? – dedi eshikni ochishdan avval.

– Men Yunsonman, – mayin eshitilgan bu ovoznı tanidi. E'ti jimirlab ketdi.

Eshik zulfini tushirarkan, ichidan kelayotgan qaltiroq bir zum kuchaydi. Eshikni ochdi-yu, hayrat to'la ko'zlari bilan Yunsoqa tikilib qoldi. U ham bir so'z demas, Minoga qarab turardi, xolos.

– Kim ekan, Mino? – Onasining ovozdıan so'ng Yunso taraddudlanib qoldi. Qo'lidagi maktubni uzatararkan, shoshilibgina dedi:

– Men seni sabr bilan kutaman, sen o'qisan, bilaman, so'ng katta kompaniyaga ishga kirasan. Men ham o'qiyman. So'ng meni topib kelasan, biz yaxshi oila bo'lamiz.

Mino onasi tomon yana bir ko'z tashlab ortga qaraguncha, Yunso lift ichiga kirib ulgurandi. Lift eshigi yopilarkan, uning palapartish taralgan sochlari, xiyol bo'rtgan chiroyli yonog'i Minoning ko'z oldida qotib qoldi. Unga bir so'z aytishga-da ulgurmadı. U ketdi, u Yunso qoldirgan qog'ozning tasvırlarını birma-bir ochdi. Maktubda nozik bir qizning katta bir yurakni qo'llarida ko'tarib ketayotgani tasvırlangandi. Uning muhabbatiga ishora edi bu.

Ular ko'chib borgan yangi uy oldingisidan kattaroq, yaxshiroq edi. Eng muhimi, maktab yoniginasida. Biroq avvalgi uyidan juda-juda uzozqda.

Mino o'qishni bitirayotgan yillar otasining kompaniya direktoriga nomzodi qo'yildi. bo'ng qarshiliklarsiz tasdiqlangach, Mino universitetda o'z yonidan qynalmay o'qidi. Endi ulg'ayib qolgandi. Bir kuni o'sha qog'oz eski dasturlari orasidan chiqib qoldi-yu, Mino Yunsoni xilab eski uyi tomon yo'l oldi. Biroq kutganidek bo'lmadi, Yunsoning oilasi ham boshqa shaharga ko'chib ketishgandi. Mino uni uzozq isladı, biroq topolmadi.

Universitetni bitirgach, dadasining kompaniyasida ish boshladi. So'ng dadasining biznes hamkori bo'lmish janob Chenning qiziga uylanı. U yuqlintoygina edi. Uning har qanday yigit sevib qolsa arzıyidigan husni bor edi.

Mino Yunsoğa tikilib qoldi, o'g'lining "Dada, avtobus keldi" deb qo'libdan tortqilayotganiga parvo qilmasdi. Yunso Minoga ko'zi tushdi-yu, birdan ko'zlarini olib qochdi. So'ng yonidagilar-ga gapirishda davom etarkan, Mino ham o'g'li tortgan tomon beixtiyor yurib ketdi. Balkim, u ko'zlarida hali ham so'nimgan muhabbatni Mino ko'rib qolishidan cho'chigandir...

Bu hikoyani menga koreys dugonam Chxe Yuna aytib bergandi. Unga onasi so'zlab bergan, hoynahoy.

OXIRGI KECHA

Turob aka uyi yaqinidagi do'kon yonidan o'tayotib, bir nima ilinjida shu yaqin atrofdagi ichib yurgan to'rt-beshga eski oshnasini ko'rdi-yu, yana ichkilikning xumori tutdi. "Har safar ichishga bahona topiladi-ya", o'yladi ichida. "Bu-ning yangi yil kiritib kelayotgan bo'lsa, eskisi bilan sayrila-huv bahona ichmasak bo'lmas? Sheriklar bo'lsa, bor". Do'kon tomon burildi.

Do'kon yonidagilar Turob akani ko'rib quvonishdi. Bir yerga yig'ilishsa, aroqqa pul to'plashdi. Bu gal ham hamma yonidagi bor pulini chiqazdi. Ikki-uch achchiq suv bilan uch-to'rtta shor' hoddini olishdi-yu, do'kon yonidagi eski o'rinliqlarni birlashtirishdi. Do'kondor ham yangi yil oldi savdo yurishganidan xursand. Ichgan odamning tezda qorni ochiqadi, so'ng qarzga yozdirib narsa olaveradi, olaveradi...

Do'konchi bergan stakanlarga oz-ozdan quyishdi. Yutqilib ko'tarishdi. Bayram bilan bir-birlarini tabriklashdi. Eskirayotgan yilda bo'lgan bir ikki-uch voqealarni eslashdi. Gap talashishdi. Bir-ning har kim o'zini ma'qulladi.

Dunyoda mast kishidan rasvorog'i bo'lmaydi. Yuvroq odam ichsa, bir qurga, noboproq odam ichsa yanam, Turob aka ana o'shanagalar xilidan, ichsa, o'zini bilmay qoladi. Ko'ziga ko'rin-

gan narsa borki, ulotqirgisi, dunyoni ostin-ustun qilgisi keladi. Xotini zirillaydi. Ko'chadan mast holda kirib kelsa, o'zini ichkari uradi, qochadi. Eri yetib olgudek bo'lsa, ayamay uradi.

Xotinini uy ichidan topolmasa, uni-buni sin-diradi, ag'dar-to'ntar qiladi. So'ng yotib uxlab qoladi. Xotini eri uxlaganidan keyingina yashirangan joyidan chiqadi. Ikki orada bolalar sarson, qizi-ku mayli-ya, o'g'li ham otasiga yaqin yo'la-maydi, qo'rqadi. Qizi onasining ortidan erga-shadi, onasiga qo'shilib yashirinadi, qorong'ida yurak yutib o'tiradi.

Bugun yangi yil kirib keladigan kun. Ertalabdan Munojot opa pishir-kuydirga sho'ng'ib ketdi. Somsa qildi. O'rana pishirdi. Bolalar onasiga yordamlashishdi. Kech tushib xontaxta ustiga dasturxon yozildi, meva-cheva, pishiriq... Bir yilda bir marta bo'ladigan bayram, axir. Choynaka choy damlab, dimlamani suzishga shay qilib qo'yganda, darvoza tartaqladi. Bu taraqturugdan Munojot opaning yuragi shuv etdi. Bolalar zirilladi.

Kunduzi ham ona-bola shu haqida gaplashishgandi:

– Bugun dadam ichib kelmasin-da, ishqilib, – o'n yashar qizchasining yalingannamo to-vushida bir o'kinch bor edi. Bu gapni eshitib Munojot opaning yuragi uvishdi, bolasiga rahmi

kechi. Qo'ldagi sochiqni bir chetga qo'yib, qizini ko'rig'iga bosarkan:

– Ichib kelmaydi. Dadang o'tgan gal qasam ichgan. Endi ichmayman, degan, – dedi aslida o'zini yoparib.

Taraq turuq kuchaydi. Darvozani ochishga na o'ringning, na bolalarning yuragi dov bermasdi. Ichib kelmasa, bunaga tartaqlatib o'tirmaydi, eshitib orasidan qo'lini tiqib zulfini tushiradi-yu, jimgina kirib kelaveradi.

– Hoy, eshikni tez och, – dedi o'g'liga. O'g'li chog'ib ketdi.

Munojot opa oldi un fartugini yechdi-yu, narngi somaga o'ldi, stol tagiga kirib oldi. Qizi ortidan engashadi.

Turob aka uyga kirar-kirmas o'g'li-dan onasini aytishirdi. O'g'li miq etmadi. Ko'zida qo'rquv, ko'ngil yoproqdek titrab turardi. Turob akaning kuchi o'zida emas, og'zidan qo'lansa hid anqir, ko'zi ola kula, "qani, qani" derdi faqat. Odat bo'lib qolgan, ichib olganida xotinini bir-ikki topchlamasa, xumori-dan chiqmaydi. Qo'li o'rga-nib qolgan, he yo'q-be yo'q, urgisi kelaveradi.

Munojot opaga ham qiyin. Shunaga er bilan chidab yashashdan boshqa iloji ham yo'q-da. Ota uyga qaytgan bilan bir haftaga qolmay, akalari alla kechi qo'yishadi. Onasi erta qazo qilgan.

O'gay ona chiqishtirmaydi, akalarinikiga borsin, yangalari...

O'shanda qo'ni-qo'shnilar o'gay ona qo'llida qolgan o'n sakkiz yashar sho'rlik qizga rahmi ke'lib, yaqin oradagi qishloqdan taqdiri o'zini o'xshagan shu Turobjonni topishgandi. Taniganlar "Yaxshi yigit, toparman-tutarman" deb maqtagan. O'zi avvaldan irodasi bo'shroq ekanmi, uylangach, bir-ikki yilga bormay ichkilikka mukasidan ketdi. Mahalla-ko'y oraga tushdi, oqsoqol aralashdi.

Otasining gapi o'tmaydi, tili qisq. Bir paytlar o'gay ona qo'lliga topshirib qo'yilgan Turobjon otasidan najot topolmagan. Shu-shu, otas o'g'il munosabati sovuq, bir-biriga begonadek. Qiynoqlar ostida o'sgan murg'ak bola ongida o'tmish shu tariga bo'y ko'rsatgandir. Ehtimol, o'gay onaning yillar davom etgan zug'umi sabab ayol zotiga nisbatan nafrat tuyadigan bo'lib qolgandir. Balki, xotining siymosida o'gay onasi gavdalana...

– Nima qilay, ichib olsam, o'zimni bilmay qolaman, – dedi yig'lamogdan beri bo'lib.

Oqsoqol yelkasiga qoqdi:

– Yigit kishisan, axir. Irodali bo'lishing kerak. O'zingni qo'lga ol. Boshqa ichma, qara, gulday farzandlaring bor. O'g'ling sendan o'rnak oladi.

Oqsoqolning oxirgi so'zlari sergaklantirdi.

– Boshqa ichmayman, – qasam ichdi.

Hezmatlangan dasturxonni ko'rib Turob akaning hatlarini qo'zidi.

Hayram qilayapsanlarmi? Qani onang, chiqsin bu yoqqa, – derdi oyog'ida zo'rg'a tebranib turarkan. Xotini chiqsa, bahona topolmasa ham, hatlarini uradi. "Dasturxonda bita bo'lsa ham arq yo'q", o'yladi ichida. Shu tobda yana ichgisi kelib ketdi. Achchiq ustida kaftining orqasi bilan piyola choynak aralash turtib yubordi. Choynak tushak ustiga yonbosh tushdi, choyi to'kildi, sotin. Pasta bo'lib turgan paxtagulli piyolalar esa sal nariga uchdi-yu, chil-chil sindi. Baribir atamdan chiqmadi. Noz-ne'mat to'la dasturxonni qismida g'ijimlab o'ziga tortdi. Hamma narsa aralashib yer bilan bita bo'ldi. Turob aka o'g'ilning yonb to'la ko'zlarini ko'rmadi. Unga teskari yutib boshqa xonaga o'tdi. Yurak yutib o'tirgan sotinini stol tagidan topdi. Sochidan tortqilab chiqardi. Qars-qurs tovushdan so'ng xotining ingiraganini eshitildi.

Ayolni o'z holiga o'xshatishadi, biroq joni qing'ir bo'libdi. Yo'qsa, shuncha tepkilarga dosh bera olarmidi? O'g'li dadasining qo'lliga yopishdi.

– Onamni urmang, – dedi yalinib.

Qiz oraga tushdi.

Dadajon, jon dadajon, urmang onamni, dedi yalvorib. Turob aka parvo qilmadi. Shitahoy ko'ziga na qiz, na o'g'li ko'rindi.

Bir-ikki tepkilagach, xumori bosilib, yana qaytib oshxonaga o'tdi. Dasturxonni noz-ne'matlar aralash yerda qorishib yotgan xontaxtaning boshqa tomoniga yotib uxlaydi.

Munojot opa bu gal o'rnidan turolmadi. Ro'molini izladi, qulog'ini ushlab ko'rtarkan, qizi bir chetda yotgan ziraklarini ko'tarib keldi. O'g'li ro'molini to'g'riladi. Bolalarning ko'zidan yosh quyilib keldi, Munojot opa ularga ma'nosiz tikilib turar, hech hushini yig'ib ololmas, o'rnidan qo'zg'ololmasdi.

Alamli kecha edi bu. Endi ortga qaytmaydigan eski yilning oxirgi kechasi. Umid va orzularga to'la yangi yil esa allaqachon kirib bo'lgandi.

YUKIONING TANLOVI

Yukio negadir bugun erta uyg'ondi. Doimgidek yuzini yuvmasdan avval bir finjon qahva damladi, keyin esa ayvonga chiqib, atayin qo'yilgan tebranno stulida o'tirganicha, xayol og'ushiga cho'mdi. U bihinchil qavatning oyna bilan qoplangan ayvonidan butun ko'chani kuzatish mumkin. Kechasi bilan yozgan yomg'ir daraxtlarni bir sidra cho'miltirib olgan, xiyol ochiq derazadan bahorini ko'rib turardi. Bulutlar esa hanzur tarqab ulgurmagandi. Yukio yengil kapalakusxa harir ko'ylakda, qahvadan har ho'plaganida tanasiga issiq yugurib huzur qilar, borib kelayotgan mashinalarni ichkiyog bilan kuzatardi.

Uyi katta ko'chani bo'yida joylashgan, atrofi ko'p qavatli binolar bilan o'ralganiga qaramay, ko'chani ikki yuziga qator daraxtlar ekilgandi. "Qayerga qarama, osmono'par binolar-a", Yukio sayohatdan o'tkazdi. Uning ota uyi qishloqda, panna pastqam bir jin ko'chada joylashgan. Hatto ahhilda mehmonxonasi yo'q torgina kulbada olti jin yashashardi. Yukio asli yaponiyalik, ko'plab vatandoshlari kabi koreys yigiti bilan turmush qurgan.

Mama, o'n yilki Koreyada yashaydi, yilda ikki yor uch marta, gohida ish bilan, gohida sayohat ba-

hona ona yurtini ko'rib keladi. Eri ancha yillar¹dan beri ishlayotgan kompaniya Yaponiyaning nufuzli bir firmasi bilan hamkor. Eri ham ish sabab Yaponiyaga ko'p boradi. Ana shunday safar²larining birida tanishishgan.

Avvallari koreys oilasiga yapon qizining kelin bo'lib kelishini tasavvur qilish qiyin edi. Qar³yalar tarixda yapon askarlarining koreys xalqiga bergan mislsiz azob-uqubatlari haqida ko'p gap⁴rishardi. Yangi avlod esa negadir bunga e'tibor⁵siz bo'lib ulg'aydi. "Hammasi tarixda qolib ketdi. Hozirgi avlodning nima aybi bor?". Dongho ham to'ylariga qarshilik qilgan ota-onasiga shu javob⁶ni aytdi. Ular mum tishlab qolishdi. Qolaversa, Dongho ular bilan birga yashamaydi-ku.

Yukio bilan tanishganlarida orada sevgi⁷paydo bo'ladi, deb o'ylamagandilar. Shuncha⁸ki tanishuv, shunchaki uchrashuvlar bir-biri⁹ga ulanib ketdi. Birga sayrlarning boshi-keti¹⁰ko'rinmasdi. Ular doim birga edilar. Yukio Koreyada o'qigan paytlari munosabatlari yanada mustahkamlandi. So'ng birga yashashga qaror¹¹qilishdi. Dongho Yukioni butunlay Koreyada olib qolishni istardi. Dongho yaxshi inson, yaxshi do'st, yaxshi turmush o'rtoq. Mana o'n yilki, birga hamnafas.

Yukioning o'n yil oldingi husnidan hozir asar¹²ham qolmagan. Har qancha urinmasin, inson qa-

ribatni ortga surolmas ekan. Yuzlariga ajin tush¹³gan, sochlari¹⁴ga oq oralagan, o'zi esa yana ham otiqlagan. Yangi kelin bo'lib kelgan paytlari o'tiz¹⁵hush yoshida edi. Yurish-turishida yapon ayolla¹⁶riga son mazokat bor edi. Tabassumidan guldek¹⁷moshlik, harakatlari¹⁸da esa nafslik ufurib turar, ishtiroqi¹⁹ hissiyotga, yoqimtoygina qiz edi. Hozir esa sochlari²⁰ni ming kalta qilib kesmasin, yoshlarga son kalta-kalta kiyimlar²¹ kiyib yurmasin, baribir qaratib soya solmoqda. Hayot shunaga ekan-da.

Dongho esa o'sha-o'sha, o'zgina baqaloqlash²²ib, ho'zoynakning yumaloqrog'ini taqa boshladi, ha, yana, sochlari²³ning oqarganlari Yukionikiga qaraganda kamroq.

Aytilim, qayerdasan? – Donghoning do²⁴imidek chiyil²⁵doq ovozi eshitildi.

Uning javdasiga nomunosib ingichka ovozi²⁶negadi. Yukio²⁷ga unchalik kulgisi tuyulmay qolgan. Avvallari Yukio bu borada turli hazillar²⁸qilar, ertining huda-behuda g'ashiga tegardi. Yukio asta o'rnidan qo'zg'aldi, qahvaning oxirgi²⁹ho'jramini icharkan, Donghoning:

– Qora bo'yinbog'imni topolmayapman, – de³⁰gani eshitildi.

Yukio mehmonxona ichidan o'tib yotoqxona³¹ga kirib,

Kiyimlar³²ing orasida turgandir, qaramadig³³mi? – dedi g'amnok.

– Shoshilyapman, xotirimdan ko'tarilibdi, erta tongdan gul buyurtma qilishim kerak edi.

– Tinchlikmi? – so'radi Yukio hayron bo'lib.

– “Elim interneyshnl”ning direktori olamdan o'tibdi, bugun kechqurun dafn marosimi.

Odatda kimdir vafot etsa, hamkor tashkilotlar, tanish-bilishlar nomlari yozilgan guldasta buyurtma qilishadi va marosim o'tkazilayotgan joyga yuborishadi. Bu alohida hurmat belgisi hisoblanadi.

– Mana, – dedi Yukio qora bo'yinbog'ni uzattarkan. So'ng oshxonaga o'tdi. Muzlatkichdan tezlashar nonushtaning bittasini oldi-yu, idishi bilan isitkichga qo'ydi. Qahva damladi. Dongho shoshib nonushta qildi. So'ng “Yaxshi qol, azizim” degan qo'l silki chiqib ketdi.

“Har kuni shunday – bir xil hayot”, o'yladi Yukio. Erining ko'p vaqti ishda o'tadi. Yukio ham ba'zan kech keladi, lekin Yukio ishlayotgan kompaniya ayollarga yengillik bergan, soat oltidan keyin ketishlari mumkin. Uyg'a erta qaytgan Yukio ko'pincha yolg'izlikka mahkum kishiday tanho qoladi. Eri ishdan qaytgunicha kutib o'tiradi. Ba'zan nimadir o'qiydi, ba'zan zerikadi, “Ta'tilgacha hali ancha bor. Biron nima o'ylab topish kerak...” g'udranib qo'ydi.

Nonushtani yig'ishtirarkan, beixtiyor xayol olib qochdi, “Elim interneyshnl” haqida o'yladi.

Dongho bu kompaniya rahbari haqida ko'p gapirgan. “Ko'ngli bo'sh odam, xayriya tashkilotlardan pulini ayamaydi, cherkovga muntazam qatnaydi. Bu odam o'lsa ham to'g'ri jannatga tushsa kerak”, – degandi Dongho o'shanda.

“Qanday inson bo'lmaylik, hammamiz ham bir kuni o'lamiz”, dedi Yukio o'ziga-o'zi. “O'zgina uerni qanday yashash esa o'zimizga bog'liq”. U yelkasida og'ir yuk bordek enkayib olgandi. Dafn marosimini ko'z oldiga keltirdi. Tumonat odam. Tashkilotlar nomlari yozilgan guldastalarga to'la xona. “O'lgan odam uchun endi bu gullarning ahamiyati yo'q. Odam bo'yi barobar beladigan bunday guldastalarning bahosi qimmat tursa kerak? Bu odatni kim o'ylab topgan ekan-a?” Yukio chuqur o'yg'a cho'mganicha o'zindiqqa qayta o'tirdi. “Odamlar bu dunyoda o'zini qiyab yashaydi, qiyalish uchun esa har turli narsalar o'ylab topishadi”, shu xulosaga keladi.

Bu o'y-fikrlar Yukioning xayolini anchadan uerli band qiladi. Dongho yaqin besh yil oldin, farzand haqida so'z ochgandi. O'shanda Yukio ayrim ahunday javob bergan:

– Dongho, azizim, o'zingni qiyab nima qilasan? Ko'l, o'zimiz uchun yashaylik. Sen va men. Urtiqcha dahmaza, ortiqcha chiqim nimaga kerak? Hayotdan zavqlanib yashasang-chi, oyog-

laringga tushov qo'yib nima qilasan? Erkin yashash qanday yaxshi!

Dongho jim qolgandi. So'ng bir necha kun boshi xam yurgan, Yukioning gaplari haqida o'ylab ko'rgan bo'lsa kerak. Keyinroq Yukioning qarorini ma'qullagandi:

– To'g'ri aytasan, azizam. Bola katta qilib nima foyda ko'rish mumkin. Mana, o'zimiz ota-onamizga qanday nafimiz tegayapti? Aytchi? Sen ulardan uzoqdasan. Men ham ulardan ayro yashayapman. Oyiga besh yuz ming von berib turishinni hisobga olmaganda, ularga hech qanday yordamim tegmaydi. Agar yoshlikda yaxshi ishlab, ertangi kunimiz uchun mablag' jamg'arib qo'ysak, bolalarga ehtiyoj ham yo'q, albatta. Fikringga qo'shilaman.

Mana, yillar o'tdi. Yukioning fikri hamon o'zgarгани yo'q. Ba'zan Dongho bilan kechki tushlik qilgani u yoq-bu yoqqa borishganida, restoranda yugurib yurgan bolalarni ko'rib kayfiyati buziladi. Ovqatlanib o'tirganlarida, bolalari sabab shovqin ko'tarayotgan onalarga ko'zi tushib raniydi. Yosh bolalar ba'zan yig'laydi. Yukioning jahli chiqadi. "Yosh bolali ayol ka'fega borib nima qiladi? Axir, har joyning o'z qonun-qoidasi bor. Sening manfa'ating boshqalarga ziyon yetkazmasligi kerak. Shunday emasmi?"

Shumaga paytlar kafe xo'jayini ming xijolatda yugurib keladi. Boshqa mijozlar bezovta bo'layotgani sabab, bolangizga e'tiborliroq bo'ling, deya onalarni ogohlantiradi. Biroq ko'p hollarda buni onalar tushunishni istamaydi. "Hole-ku, axir, qanday yupataman!" – deydi, shovqin ko'tarib. "Unda uyingda jimgina o'tirib, boshqalar ham dam olgani keladi-ku", Yukio uchida shunday deb g'udranib qo'yadi.

Yukio nonushtani yig'ishtirib bo'lgach, kiyinib ichiga o'tladi. Tashkilot eshigida kompaniya rahbari bilan tasodifan yuzma-yuz kelib qolishdi.

– Anyonghaseyo, – dedi yer barobar egilib.

– Anyonghaseyo, – dedi direktor e'tiborsiz bo'lib o'tib.

Yukioning kayfiyati buzildi, biroq sezdirmaslikka turtishib jilmayib qo'ydi. Janob Kim zahar-sanda odam. Achchiq-achchiq gaplaridan hamon bezovta tabassum qilganini hali birov ko'rmasgan. Dam olish kunlari bo'ladigan o'tirishlarda shu ko'rinish bermaydi.

"Oltinaga qiyin bo'lsa kerak", o'yladi Yukio. Oltin hafta kadrlar bo'limi boshlig'i janob Eheni o'n daqiqqa kechikkani uchun muztar qilib, Tartibni yaxshi ko'radi. Biroq odam texnika emasmi, aniq ishlasa. Uydan har qancha erda chiqmasin, yo'l tirband bo'lishi mumkin, qolaversa, har xil kutilmagan holatlar...

Janob Chenning o'sha kuni tiz cho'qib uzr so'ragani ishchilar orasida muhokama bo'ldi.

– Men bo'lganimda bunday qilmasdim, – dedi Yukio bir stol narida o'tirgan dugonasiga qarab.

– Sen oila boshlig'i emassan va eshikdan kirganingda qo'lingga qarab turadigan bolalarning yo'q, – dedi dugonasi negadir shartakilik qilib.

– Ha, to'g'ri, – dedi Yukio. – Aynan shuning uchun ham bolam bo'lishini istamayman. Seni nimadir qilishga majbur qiladigan, senga har xil noqulayliklar tug'diradigan, erkin yashashingga qo'ymaydigan narsalardan voz kechish kerak.

– Yukio, sen shunday o'ylaysan, xolos, – dedi dugonasi bo'sh kelmay. – Aslida, farzand dunyodagi eng katta quvonch. Onalik qanday baxt ekanini sen hali bilmaysan.

Yukioning qovog'i osildi.

– Agar men qayta dunyoga kelsam, – dedi dugonasi yana nimadir qolib ketganday, – xuddi shunday taqdirni tanlagan bo'lardim. Mayli, bolalarim sabab ba'zan tunlari uxlamay chiqay, mayli, ba'zida kasal bo'lib menga tashvish orttirishsin, ularning borligi men uchun baxt, ularning ulg'ayayotganlarini ko'rish, ularning yutuqlaridan quvonish butunlay boshqacha tuyg'u. Uni tasvirlab berishim qiyin.

Yukio o'zini go'yoki eshitmayotgandek tutardi.

– Ha-ya, yana bir gap, – dugonasi Yukioning janob Chen haqida aytgan gapidan boya qattiq jahl chiqqan, shuning uchun ham Yukioning o'zining ekanini isbotlashga urinmoqda edi. – Nohiq ekanini, hatto ki hayvonlar ham bola ko'rib, miltammi, bolalarni avaylab oyoqqa turg'azadilar. Chunki bolalarini avaylab ona bo'lishdek baxtni bergan.

Yukio og'iz juftladi. "Kimga nimani ravo bo'lgan bo'lsa bordir, menga farqi yo'q. Men insondek yashasam deyman" demogchi bo'ldi, lekin dugonasidan "chin inson aslida, farzand o'zgarayotgan, bolasi uchun har narsaga tayyor inson" degan javob olishini taxmin qildi-yu, insoniy qo'ya qoldi.

Tashvish mahali Yukioning negadir tashqari chiqqisi kelmad. Sheriklar qo'ymagach, noibij o'zidan qo'zg'aldi. Har doimgi oshxonasiga borishdi-yu, onaning ovqatlanishiga qo'ymay hadda o'tingizib o'tirgan ikki-uch yashar bolakayga borib tushib jahl chiqdi.

Orada ovqat buyurishdi. Har xil mavzuda gap qilmogda edi. Biridan dugonasi "Men Yevropada yashashni orzu qilaman" deb qoldi. Yukio Dong-hu bilan o'zgan yil ta'vilda Yevropaga sayohat qilib kelganlarini eslatdi. Yashab joylar, yashash uchun qalay, hamma sharoit bor, faqat juda-juda qimmat. Er-u sovin bir yillik topganidan bir oyda ancha mure-harini ishtarib qo'yishdi.

– Sening orzuying nima, Yukio,
– dedi dugonasi unga yuzlanib.

Yukio dugonasiga tikilganicha picha o'ylanib qoldi, so'ng, "Kompaniyaga direktor bo'lish" dedi kulib. Yengil kulgi ko'tarildi. Hazil o'rniga tushgandi.

Biroq Yukio negadir kayfiyatsiz ovqatlandi. Hali-hamon osmon bulutlarga to'la, yomg'ir isli ketmagan. Ishxonaga oshiqarkan, yo'l bo'yi orzusi haqida o'ylab bordi.

Bir paytlar Yuktioning ham ezgu orzusi bor edi. Otlada bir o'g'il, uch qiz edilar. Dadasining fe'li juda og'ir, "ko'cha xandon, uy zindon" erkaklardan edi. Ko'chadagi g'irt begonalarga qo'lli ochiq, mehmondo'st bo'lib ko'ringisi kelar, uyda esa zulmkorligini qo'ymas, qamchisidan qon tomardi. Onasi ham, aka-opalari ham dadasidan qattiq qo'rqishardi. Dadasi goh u tanishini, goh bu tanishini yetaklab kelar, uyda yarim kechaga cha o'tirib ichishar, yotoqxonada biqinib o'tirgan to'rt aka-singil ko'pincha och uxlashiga to'g'ri kelardi. Onasi mehnatkash ayol edi, umri oshxonada o'tdi.

Yillar shafqat qilmadi. Eng birinchi bu uydan akasi ketib qoldi. Maktabni bitirgach, shahardagi qaysidir bir kollejga hujjat topshirdi. Ko'p o'tmay katta opasi ham omad izlab shaharga jo'nadi. Aslida, ular oiladagi og'ir sharoit, qi-

yinchiliklardan bezib qochib ketishdi. Yukio hami bular. Bu paytda singlisi og'ir xastalikka chalinib yotib qolgan, onasi uzukun singlisining yonidan ketmas, uning tuzalib ketishi uchun tinmay duolar qilardi. Dadasi esa hamon oshona og'aynigarchilikni joyiga qo'yar, ko'chadan beri kelmasdi. Kelganida esa, albatta, yonida kimdir bo'lardi. Onasi kechalari uxlamay ehtiyar, mehmon kelsa, yana oshxonada uymalana. Yuktioning onasiga rahmi kelganidan barchasiga qo'l siltab ketishni xohlasa-da, bunday qilmasdi. Bir kuni chidolmadi, dadasiga ortiq bunday qilmasligini aytdi.

– Onamni o'ylasangiz bo'lardi, tobora kuchdan qolmoqda. Rahmingiz kelmaydimi? G'irt begonalarni uyg'a yetaklab kelishni bas qiling, – dedi.

Onasi avvaliga hang-u mang bo'lib qoldi, bunday ta'biyatsizlikni kutmagandi. So'ng tarsaki tashitdi.

– Sening ishing bo'lmasin, istaganimni qilaman, – dedi o'shig'rib. – Tushundingmi? – qayta-qayta takrorladi shu so'zni.

Bu paytda Yuktioning maktabni bitirganiga bir yil bo'lib qolgan. Za'ur narsalarini oldi-yu, uydan chiqib ketdi. Onasini o'ylamadi emas, o'yladi, biroq nima qilsin, ortiq chiday olmasdi. Ko'z oltida so'lib borayotgan singlisi-yu onasining ahvoliini jim ko'zlab turish juda og'ir edi.

Shaharga kelib kichikroq bir kafega ishga kirib, shu orada qattiq tayyorlanib kollejga hujjat topshirdi.

Qiyinalib o'qidi, keyinroq universitetga harakat qilib ko'rdi, ammo o'xshamadi. Kechalari ishlardi, universitetda o'z yonimdan xarjlab o'qiy oladigan darajaga yetgunimcha ishlayman, deb qaror qilgandi.

Yukio o'shanda, singlisi yotgan xonada dars qilarkan, xasta singlisining og'riq zo'ridan ing-rashlari qulog'i ostida muhranib qolgandi. Singlisiga rahmi kelar, shifokor bo'lishni orzu qilardi. Shaharga kelgach, na akasidan, na opasidan yordam oldi. Ulardan xafa edi, onasini tashlab ketganlari uchun hamon alamzada edi. Ba'zan onasiga rahmi kelib, "To'rt farzand tug'ib, katta qilib, nima ko'rdi? Undan ko'ra, yolg'iz yashagani ming marta yaxshi emasmi?" deb o'ylardi. Go-hida vijdoni qiyinalardi.

Yillar bir-birini quvalab o'taverdi. Turmushga chiqmaslikka qaror qilgandi. Endi faqat o'zim uchun yashayman, degandi. To Dongho uchratmagunicha qarori qat'iy edi. Biroq Dongho boshqalarga o'xshamas, juda-juda mehribon chiqdi, Yukioning ko'ngliga qarardi. Yukio o'sha bolalikdagi orzusiga yetisholmadi, lekin universitetda o'qidi. Dongho bilan tanishib, Koreyaga kelgach, yaponiyalik talabalar uchun o'rin ajra-

ladigan universitetning tarjimonlik fakultetiga o'qitishga kirib, Dongho Yukioning Koreyada qiy-malmay o'qishi, yaxshi yashashi uchun barcha sharoitni yaratib berdi.

Yukio universitetni bitirgan yili Dongho uning qo'lini so'radi. Bu paytda ikkisi ham o'tiz tostdan o'tishgandi. Yukio ota-onasining ro-saligini olib uchun vataniga qaytib bordi. Uydan kelganiga ko'p yillar bo'lib qolgandi. Jin ko'chada joylashgan uylar buzilib, o'rniga ko'pqavatli bino tushibdi. Otasi chetroq joydan boshqa uy olib ko'rib chiqqan ekan. Yukio so'rab-surishtirib topdi. Avval singlisi, ortidan onasi ham vafot etibdi. Otasining esa xotirasi xiralashib qolgan, Yukioni tanimadi. Yukio onasi bilan singlisining sadi ko'ngilgan yorda uzoq qolib ketdi. Birgina yaganach – Yukio ularni jannatga tushgan bo'lsa kerak, deb o'ylardi. "Axir, qanday qilib, butun umr re'olmoli ko'rmay o'tib ketsang-u, narigi dunyoda hech yo'q baxtga erisholmasang... Xudo hech yo'q narigi dunyoda baxtli yashashingga sharoit yaratib berar?"

Yukio akasi bilan opasini surishtirib ko'rdi, birinchi o'standan tayinli bir gap chiqmadi. Otasi hamon ko'chadan beri kelmas, biroq endi yonida o'sha og'ayonlari yo'q, yolg'iz sang'irdi. Yukio o'shanda, "Ibu hayot hech nimaga arzimaydi, uningni kim uchundur sarflash, hatto bolang

uchun qurbon qilish ahmoqlikdan boshqa narsa emas" degan xulosaga kelgandi.

Yukio ishdan qaytayotib, "Otamga o'xshab qolmayapmanmi?" deb o'yladi. Nahot u hayotda eng yomon ko'rgani – otasiga o'xshab qolgan bo'lsa? Uyg'a kelib huvillagan, keng xonada bir o'zi o'tirarkan, hamon o'sha xayollar ta'sirida edi. Otasi hozir nima qilayapti ekan? Endi nasib qilsa, ta'tilda boradi. Balki vafot etgandir, akasi yoxud opasi kelib dafn qilgan bo'lsa, ajabmas. Ehtimol, qo'ni-qo'shnilar himmat ko'rsatganidir. Xo'rsinib qo'ydi. "Inson bu dunyoga nega keladi? Albatta, bir kuni vafot etar ekan, nimaga tug'iladi?"

– Sinov uchun, – degandi Dongho bir gal, shu savolni berganida. – Yaxshi nom qoldirish, kimgadir yaxshilik qilish uchun dunyoga keladi kishi. So'ng insonlar zimmasidagi ana shu topshiriqni qanday bajaralariga qarab jannat yoki do'zaxga tushadilar.

"Men do'zaxga tushsam kerak" deb o'yladi Yukio. "Axir, kimgadir yaxshilik qilganimni eslolmayman. Hatto Donghoga ota bo'lish baxtini ravo ko'rmagan bo'lsam. Lekin hech kimga yomonlik ham qilmaganman. Janob Kim kabi kimningdir dilini og'ritganim yo'q. Do'zaxga ham tushmasman, ehtimol..."

"Ehh, – dedi Yukio, – bir paytlar qanday

rahim a. Hayot meni o'zgartirdi. Ezgulikka limimim lim qalbimni to'kib, alam bilan to'ldirdi".

Shu payt yuqori qavatdan bolalarning dup-dup ovozi eshitildi. "Yarim kechagacha uolamaydi ya bu shumtakalar" deb qo'ydi g'azabli kelib. So'ng yana yolg'iz o'ylar o'z domiga tortib tashladi. Yukio inkor qilardi. "Balki, yaxshi insondirman", oqlardi o'zini. "Yo'q, xudbinman", rad etardi lekin bir ovoz. "Faqat o'zimni o'ylayman".

Ancha paytgacha shu kabi xayollar bilan yolg'iz o'y surib o'tirdi. So'ng o'zini chalg'itishga urinish ko'rdi. Yana qahva damladi. Ayvonga chiqib telebranna stolida borib kelayotgan mahmalarni pichna kuzardi. Allamahol bo'lganida Dongho mart hoida kirib keldi. Ishdan keyin o'n yil avval birga ishlagan og'ayimsini ko'rib qolgani va u bilan o'tirib birga ichganini aytib uzr so'radi. So'ng Yukioqa sayrli tun tilagancha o'rniiga kirib yotdi. Yukio esa o'y-xayollari bilan yana yolg'iz qolgan.

ONAIZOR QISMATI

Har kuni shu yo'ldan o'tib qaytaman. Toshshag'al yotqizilgan qiyavon yo'l. Shafaq tomondagi bu tepalik ustida uylar orqama-ketin, zich joylashgan. Yo'l esa tepalikning qoq belidan kesib o'tgan, kunchiqar tomon archa chizib, pastlab ketgan. Qirrali toshlari oyoqqa botadi. Bu yerda turib, kunchiqarni, ufqdan quyosh qanday bosh ko'tarishi-yu mayсалarni erkalagan, yam-yashil adirga yoyilgan quyoshning ilk nurlarini tomosha qilish mumkin.

Nurxon momoni har kuni ko'raman. Yuzlarini ajin bosgan, tishlari yo'q, sochlari oppoq, mung'ayib qolgan bir kampir. U shu toshloq yo'lning bir chetida tizzalarini quchoqlab o'tiradi. Bittagina ko'ylagi bor, ko'ylagining ustidan qishin-yozin kamzul kiyib oladi. Boshidagi oppoq ro'moli uzun-gina, belgacha tushib turadi. Oyoqda rangi o'chib ketgan shippak bo'ladi. Salom bersam, alik olmaydi, gapirsam, indamaydi. Momo kunchiqar tomondan hazin nigoh tashlab uzog o'tiradi. Go'yo har tong quyoshini qarshi oladi.

Momo erta tongdan tosh yo'lda nima qiladi? Quyoshning chiqishini kutadimi? Yo'q. Quyosh bilan nima ishi bor gari bu kampirning?

- Oyl, momo nega unaga? - ilk bor hayron bo'lib onamni savolga tutganim esimda.

- Qanaga?

- Salom bersak, alik olmaydi, so'rasak, javob bermaydi. Bir nuqtaga jim tikilib o'tiraveradi.

- Qulog'i og'ir.

- Eshitmasa, gapirmaydimi?

- Ehtimol, gung ham bo'lib qolgandir.

- Nega bu ahvolga tushgan, onajon?

- Kim bilsin, bolam. Kimdir, farzand dog'i shu ko'yga solgan, yana boshqasi, vatani sog'in-gan, deydi. Erta turmush qurgan, o'n beshida to'yi bo'lgan-u, yoshi yigirmaga yetmay, bir etak bola bilan qolgan. O'n yil kutgan deysihadi o'sha nomard erini, ne kunlar boshiga tushmagan. Keyin bir etak bolani gari buvisiga tashlagan-u, yurtkezar Mo'ydin cho'lloqqa ergashib, shu yerga kelib qolgan.

Mo'ydin amakidan uch bola orttirgan, ikki qiz-u bir o'g'il. Qizlari turmush qurib ketdi, o'g'li esa shunchaki, tashlab ketdi. Qachonlardir qaytar, ehtimol.

Bugun yana Nurxon momoni ko'rdim. Oltidan bee'tibor o'tib ketolmadim. Alik olmas-da, salom berdim. Yaqinroq bordim. Ko'zlarida bir mung bor edi. Nigohini bir nuqtaga qadab xokisor o'tirardi. Atrofida bir hovuch tosh-

lar yotardi. Momo go'yo shu toshlardek qotib qolgandi.

Momoni ming bir savol qynar, ehtimol. Tashlab kelgan bolalarim omonmi? O'z yurtimda nima gap-so'zlar? Qizlarim qayerda? Kenjam nega qaytmadi ekan? Nahot endi butun umr dildoriga zor o'tsam?

Momoning savollari tugamaydi. O'g'li ketgan tomonga qarab o'tirarkan, bir xushxabar kutadi. Har kuni shunday o'tadi.

– O'g'il bo'lmay o'lsin, bag'ritosh, – deydi onam og'zida "chuq-chuq" tovush chiqarib, boshini sarak-sarak qilarkan.

– Nimasini aytasan, bitta o'g'il bo'lib onasiga shunday qiladimi? – deydi otam momoga rahmi kelib.

– Qizlari-chi, qizlari ko'rgani kelmaydimi momoning? – men ham suhbatga qo'shilaman.

– Katta qizi or qiladi, deyishadi. Onasining o'tmishidan, odamlarning gap-so'zlaridan qochib, boshqa bir shaharga ko'chib ketishgan. Kichik qizi har-har zamon kelib turadi, – deydi onam xo'rsinib.

– Mo'ydin amaki osongina qutuldi. O'tgan yili haqqa omonatini topshirdi-go'ydi, – deydi otam derazadan tashqariga g'amgin boqarkan.

Momoning ayanchli ahvoli ko'z oldimdan o'tadi:

– O'g'il bo'lmay o'lsin, – deyman ichimda men ham.

Har kuni Nurxon momo yelkasini bukib, tiz-zalarini quchib o'tirgan tosh yo'ldan o'taman. Momoga ich-ichimdan rahmim keladi. Qo'llaridan tutib qaddini rostlasam, uyiga olib borib qo'ysam deyman. Siz o'zingizni buncha qiy-namang, degim keladi.

Yoniga borib turaman-turaman, bosh ko'tarib qaramaydi.

– Ketdik, momo, – deyman. Eshitmaydi. O'rindan turgazmoqchi bo'lamam, parvo qilmaydi. Bor og'irligini yerga tashlab o'tiraveradi. Hech kimni eshitmaydi, hech narsani sezmaydi go'yo.

Balki, o'tmishini xotirlar, yosh, go'zal payti bir etak bola bilan tashlab ketgan eriga la'natlar o'qir, gunohlari uchun istig'for so'rar, o'z yurtiga qaytgisi kelar, yoshlik qilib tashlab kelgan farzandlarining taqdiriga qiziqar, ularga omonlik tilar, kenjasi – o'g'lini sog'inat...

Quyosh bir yumalab osmon toqidan pastga tushib ketadi. So'ng oy yuksakka ko'tariladi. Momoning uyiga qaytganini hech kim ko'rmaydi. Tongda esa yana momo shu ko'yi o'tirgan bo'ladi.

– Balki, o'lib qolgandir, – uch-to'rtta mayda bolalar momoning atrofida o'ralashib yuradi.

– Yo'q, nafas olayapti, – deydi bittasi.

– Tirik, o'lmagan, – deydi boshqasi. Momo esa parvo qilmaydi, balki eshitmaydi, balki ko'rmaydi.

– Bechoraga qiyin bo'ldi-da, – deydi momo-ning yonidan o'tib ketayotgan uch-to'rt yo'llovchi.

– Nimasini aytasiz, egachi, dardi og'ir-da, – rahmi keladi boshqa bировining.

– O'g'il shunday kuydirsa agar, tug'maganim bo'lsin, – deydi yoshrog'i.

– Qilgan xatolarining hosilasi-da! Qismat. Gap o'g'ilda emas, – yoshi kattarog'i nasihat qiladi o'zicha. So'ng ketishadi.

Qishloq odamlari har kuni shu yo'ldan o'tishadi.

Nurxon momo quyoshga boqib uzoq o'tiradi. Uning emas, bora-bora mening sabrim tugaydi. Uzoqdan qizi ko'rinish beradi. Oyoqda kalish sudrab zo'rg'a yetib keladi. Onasining qoshida turib yolvoradi mungli ovoza:

– Ona, ketdik, turing. Uyga kirib, biroz dam oling. Toliqib ketgandir xasta tanangiz. Qo'llaringiz og'riyotgandir? Uvishib qolgandir oyoqlaringiz?

Bu ovozni taniydi momo, alanglaydi atrofga birpas. Quloqlari ochilib ketgandek, ko'zlariga nur qaytgandek go'yo.

MUNDARIJA

Isajon Sulton

Salohiyat daraklari.....3

"Meni kechir, Kumiko!".....6

Men, bobom va ona bo'ri.....16

O'qituvchining sukuti.....24

Ayl.....31

Ilinj.....50

Noma'lum ayol.....57

Seni yaxshi ko'raman, Mino!.....85

Oxirgi kecha.....91

Yukoning tanlovi.....97

Onazor qismati.....111

Adabiy-hadithy nashr

Raxshona AHMEDOVA

ORZU VA DENGIZ

Hikoyalari

Muhammadi D. Mingboyeva

Hadithy muhammadi F. Ibratov

Hadithy muhammadi N. Saitov

Muhammad Sh. Hakimova

-0834-

QIZILBOYIN RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MARG'UB TAILIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI CHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI

UO'K: 821.512.133-32(081)
KBK: 83.3(50'zb)

A 90

A 90 Ahmedova, Raxshona.
Burgutqoya [matn]: hikoyalar / R. Ahmedova.
– Toshkent: "Adabiyot" nashriyoti, 2020. – 118 b.

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi
"ADABIYOT NASHRIYOTI" MCHJ

Nashriyot litsenziyasi: AI № AA 0043. 27.01.2020.
100129, Toshkent shahri, Markaz-15. 1/90.
(98) 128-30-04, e-mail: mashkhur-press@mail.ru

Bosishga 20.11.2020-yilda ruxsat etildi:
Ofset qog'oz. Qog'oz bichimi: 70x90¹/₃₂"
Ofset bosma. Hisob-nashriyot t. 7,3.
Adadi: 10000 nusxa. Buyurtma №351.

"AZMIR NASHR PRINT" MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
100200, Toshkent shahri, Adham Rahmat ko'chasi, 10-uy.

3.805-80m